

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**Ruský tradiční svatební kroj v jazykovém
a kulturním kontextu**

**Russian traditional wedding costume in linguistic
and cultural context**

Bakalářská práce

VYPRACOVALA: Petra Klimecká

VEDOUCÍ PRÁCE: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.

2016

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 10. 4. 2016

Podpis

Děkuji prof. Alle Arkhanhelské, DrSc., za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní bakalářské práce poskytla. Rovněž chci poděkovat své rodině za podporu během celého studia i psaní bakalářské práce.

Podpis

Obsah

ÚVOD	6
I. RUSKÝ TRADIČNÍ SVATEBNÍ KROJ V KULTURNÍM KONTEXTU.....	7
Úvod o tradičním svatebním kroji.....	8
1. Ženský tradiční svatební kraj	9
1.1. Základní části svatebního kroje.....	10
1.1.1. Sarafán a Poneva	10
1.1.2. Rubacha.....	10
1.1.3. Pásek	11
1.1.4. Perednik.....	12
1.2. Zvláštní součástky ženského svatebního kroje.....	13
1.2.1. Dušegreja, korotjona, jepanečka	13
1.2.2. Šuba, šubejka.....	13
1.2.3. Kosynka.....	14
1.2.4. Doplnky a šperky	15
2. Mužský svatební kraj	15
3. Pokrývky hlavy	17
3.1. Základní charakteristika pokrývek hlavy	17
3.2. Tradice úpravy a zakrývání vlasů, rituál změny pokrývky hlavy	19
3.3. Jednotlivé typy pokrývek hlavy	20
3.3.1. Dívčí pokrývky hlavy.....	20
3.3.2. Venčalné pokrývky hlavy.....	21
3.3.3. Pokrývky hlavy vdaných žen	22
3.4. Pokryvala	23
4. Oblečení dalších účastníků svatby	25
II. RUSKÝ TRADIČNÍ SVATEBNÍ KROJ V JAZYKOVÉM KONTEXTU.....	26
5. Základní údaje k jazykové analýze svatebního lexika	27
5.1. Lexikologie	27
5.1.1. Obecná charakteristika ruského lexika.....	27
5.1.2. Obřadové lexikum	28
5.2. Motivovanost a slovtvorba.....	28
5.3. Etymologie	29
5.4. Etnografie a dialekt	30
5.5. Přejímání	30
5.6. Jazykové rodiny	31
5.6.1. Indoevropské jazyky	31
5.6.2. Semitohamitské jazyky	31

5.6.3.	Altajské jazyky	32
6.	Ruské svatební obřadové lexikum: etymologická a motivační analýza	32
6.1.	Základní dělení pojmenování podle původu	32
6.1.1.	Pojmenování původně ruská	33
6.1.2.	Pojmenování, která mají základ v ruském jazyce	33
6.1.3.	Pojmenování přejatá.....	35
6.1.3.1.	Pojmenování přímo přejatá z cizích jazyků	35
6.1.3.2.	Pojmenování přejatá prostřednictvím dalšího jazyka	36
6.1.4.	Pojmenování, jejichž původ není jednoznačný	37
6.1.5.	Pojmenování, jejichž původ nebyl nalezen	38
6.1.6.	Doba vzniku a přejímání názvů obřadového lexika	38
6.2.	Motivační charakteristika pojmenování	39
6.2.1.	Pojmenování jednoslovná	39
6.2.1.1.	Pojmenování jednoslovná původně ruská	39
6.2.1.2.	Pojmenování jednoslovná přejatá.....	41
6.2.2.	Pojmenování víceslovná.....	41
6.2.2.1.	Pojmenování víceslovná původně ruská	42
6.2.2.2.	Pojmenování víceslovná přejatá.....	43
6.2.3.	Pojmenování, jejichž motivace nebyla určena	44
	ZÁVĚR	45
	РЕЗЮМЕ.....	47
	BIBLIOGRAFIE	53
	ПРІЛОЖИ 57	
	Příloha č. 1. Obrázky částí ruských svatebních krojů	57

ÚVOD

Hlavním tématem této bakalářské práce je tradiční svatební kroj, v tomto případě ruský, jenž je velmi důležitou historickou památkou a také kulturním dědictvím, které se uchovávalo po staletí. K výběru tohoto tématu mě vedla spousta skutečností, nicméně hlavní z nich byla jeho zajímavost a také můj vztah k folkloru. Věnuji se mu již více než 18 let, a proto pro mě byla možnost dozvědět se něco více o jiném národě, jeho kultuře, tradicích a kroji velice lákavá.

Samotná práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První bude věnovaná ruskému kroji v kontextu kulturním. Budou zde podrobně popsány jednotlivé součástky tradičního svatebního oděvu a také tradice, které se k jednotlivým částem váží. Kromě kroje ženského a mužského zde budou také zachyceny pro ruskou kulturu velmi výrazné pokrývky hlavy.

Ve druhé části této práce bude na tradiční svatební kroj pohlíženo z hlediska jazykového, tedy zaměříme se zde na obřadové lexikum, které se váže ke svatebnímu oblečení. Nejdříve budou objasněny základní pojmy, jako např. etymologie, či jazyková rodina a dále bude následovat analýza jednotlivých slov, vážících se ke svatbě. Slova budou rozřazena podle toho, zda pocházejí z ruštiny či jsou přejaty z cizího jazyka. Další diferenciací bude dělení podle motivační struktury slov, tedy od jakého typu slov jsou odvozeny apod.

Bakalářská práce má za cíl srozumitelně popsat ruský tradiční svatební kroj, přiblížit tradice s ním spojené, a také analyzovat jednotlivé názvy tradičního oblečení z jazykového, přesněji etymologického hlediska.

Hlavními zdroji jazykové části práce bude několik ruských výkladových a etymologických slovníků. V části kulturní bude čerpáno především z ruské knihy G. S. Maslovnové *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века* (1984), a také z publikace S. V. Gorožaniny a L. M. Zajcevy *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника* (2003), která je založena na sbírkách krojů Sergijevo-Posadského státního muzea.

Součástí této práce je také jedna příloha. Je tvořena obrázky a fotografiemi ruského tradičního svatebního kroje, jeho jednotlivých součástí, které pocházejí z různých částí Ruska. Velká část je čerpána z již výše zmíněných sbírek Sergijevo-Posadského muzea.

I. RUSKÝ TRADIČNÍ SVATEBNÍ KROJ V KULTURNÍM KONTEXTU

Úvod o tradičním svatebním kroji

Pod pojmem svatební den si v současné době každý člověk představí nevěstu v krásných, sněhobílých šatech s dlouhým závojem, nicméně ne každý ví, že tomu takto nebylo vždy. V minulosti vypadal svatební oděv docela jinak. Bílé šaty se začaly objevovat až na počátku 19. století, a to pouze v městské módě. Mezi rolníky a kupci se tradiční svatební kroj zachoval až do začátku 20. století.¹

Svatební oblečení se od toho každodenního odlišovalo hlavně kvalitou materiálu, škálou barev, bohatým ornamentálním zdobením, způsobem výroby či nošením. Zároveň se však vůbec nelišilo střihem. Střih byl většinou jednoduchý, rovný, nijak nepodtrhující tvary figury.

Tradičně bývala látka, ze které se šily svatební šaty, vlastní výroby, například ze lnu, konopí či vlny. Z těch nejtenčích lněných tkanin se šily svatební rubachy. V zámožných rodinách se látky nevyráběly, ale kupovaly. Byly to drahé materiály, jako například hedvábí, brokát či samet. Zvláštní význam se také přikládal době a způsobu výroby a následného nošení. Svatební oblečení pro sebe i pro ženicha si dívka šila sama nebo s pomocí svých kamarádek.

Lidé se ke svatebnímu kroji chovali velice opatrně, chránili jej a používali v průběhu celého života, např. kroj, který si žena oblékala hned po svatebním obřadu, následně nosila během těch největších svátků. Také mužská svatební košile se využívala jako plena při křtu miminka. Měla jej ochraňovat a předat mu sílu otce. Jelikož byl svatební oděv velmi drahou záležitostí, často se dědil z generace na generaci.²

¹ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 4. ISBN 5-86444-109-0.

² Тамtéž, str. 5

1. Ženský tradiční svatební кроj

V minulosti se za svatbu nepovažoval jen ten jeden jediný den, kdy si dva lidé řekli své „Ano“, ale svatba byla něco velkolepého, byla to událost, která trvala několik dní. Patřilo k ní množství tradic a obřadů, které zde nejsou podrobněji popsány, nicméně díky tomu, co vše se ke svatbě vázalo, také oblečení bylo různé během jednotlivých etap svatby. Kromě oděvu, který si nevěsta oblékala přímo na obřad, řadíme ke svatebnímu oblečení také oděv dívčí, tedy ten, který nosila dívka na vdávání nebo také oblečení již zasnoubené slečny. Nesmíme zapomenout ani na oblečení novomanželky, respektive кроj, který si žena oblékala po obřadu a v některých oblastech jej nosila až do narození prvního dítěte.

Kroje, odpovídající jednotlivým etapám svatby, měly zvláštní barevné řešení. Syté, optimistické barvy byly charakteristické pro dívku na vdávání, strohé, neutrální barvy měl кроj nevěsty při obřadu a кроj mladé vdané ženy se vyznačoval jasnými, zářivými barvami. Typickou barvou pro oblečení při svatební hostině byla červená.

Svou zvláštní symboliku mělo také zdobení кроjů, výšivka. Na кроjích provdané mladé ženy se často objevovaly svastiky, ženské postavy, kosočtverce - symboly plodnosti, apod. Ornamenty se zpravidla umísťovaly na kraje oděvu, tedy kraje rukávů, spodní část sukně, tzv. *podol* (originál: *подол*³ „нижний край платья, юбки“⁴), či kolem výstřihu, aby ochraňovaly odhalené části těla před zlými silami. Před uhrnutím mělo nevěstu a ženicha ochraňovat také časté střídání oblečení během svatby či tradice, při které musel ženich nosit po celou dobu na hlavě čepici, a to i v letních měsících.

³ Zde a dále jsou ruské názvy transliterovány do latinky, autor: Petra Klimecká. V práci jsou poté využívány již jen názvy transliterované.

⁴ Zde a dále budou uváděny významy slov, které budou citovány z následujících ruských slovníků:

ДАЛЬ, В. Толковый словарь живого великорусского языка, D 4 тт. Том 1-4. Санкт-Петербург, Москва: Товарищество М. О. Вольфъ, 1903-1905.

ОЖЕГОВ, С. И. Словарь русского языка. 11 издание. Москва: Русский язык, 1975, 846 с.

ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, А. Этимологический словарь русского языка. Том 1-3. Москва: Типография Г. Лиснера и Д. Совко, 1910- 1914, 674 с.

ТОЛСТОЙ, Н. И. Славянские древности: этнолингвистический словарь в пяти томах. Том 1-3. 3 издание. Москва: Международные отношения, 1995, ISBN 5- 133-0704-2.

УШАКОВ, Д. Н. Толковый словарь русского языка. В 4 томах. Том 1-4. Москва: ОГИЗ, 1935.

1.1. Základní části svatebního kroje

1.1.1. Sarafán a Poneva

Ženský i dívčí kroj existoval ve dvou formách. Jednalo se o komplet se *sarafánem* (originál: *сарафан* „женская русская одежда, безрукавная, с проймами для рук и с поясом“) a komplet s *ponevou* (originál: *понева* „домотканая шерстяная юбка у южновеликорусских крестьянок“). Kroj se sarafánem se vyskytoval na celém území Ruska, nicméně v 19. století byl nejtypičtější pro oblast ruského severu, Uralu a Povolží. Naopak komplet s ponevou byl typický pro jižní gubernie. K oběma krojům, kromě již zmíněných částí, patřila *rubacha* (originál: *рубаша*, synonymum: *рубашка* „одежда из легкой ткани, надеваемая на верхнюю часть тела или как нижнее белье“), *pásek* (originál: *пояс* „обвязка, полоса вокруг чего-либо“), tradiční *zástěra* (originál: *передник* „часть одежды, разного вида и покроя, для покрытия и оберегу передней и более нижней части тела“), *punčochy*, *obuv*, a další *doplňky*.

Hlavním rozdílem mezi sarafánem a ponevou byla jejich forma. Na rozdíl od ponevy, což byla sukně zavazovaná v pase, sarafán připomínal spíše šaty na ramínkách, které se často pod prsy převazovaly páskem. Kromě tohoto typu existoval také sarafán ve formě vysoké sukně, která ale na rozdíl od ponevy byla také na ramínkách.

Látky, ze kterých byly tyto části oblečení ušity, se také lišily. Sarafány se šily z jemných, drahých materiálů, hedvábí či saténu, naopak ponevy lidé často vyráběli z vlněných tkanin. Barevná škála byla u obou velmi široká. Některé byly jednobarevné, ale vyskytovaly se také různě pruhované, kostkované, či s květinovým vzorem. Spodní části sarafánů i ponev byly často zdobeny výšivkami, pruhy kartounu, stuhami, krajkami a dalšími tradičními materiály. Pod sarafán se v některých oblastech oblékaly také další sukně, které vizuálně zvětšovaly dívku a zároveň sloužily jako spodní prádlo.

1.1.2. Rubacha

Rubachy bylo možné rozdělit na dva typy podle toho, jakým způsobem byly ušity. První skupinou byly košile, na jejichž výrobu byl použit jeden kus látky, tedy *rubachy celistvé*. Druhá skupina, tzv. *sostavnyje rubachi* (*составной* „составленный из нескольких частей“), se vyznačovala tím, že rubachy byly tvořeny z několika částí, nejčastěji ze dvou. Zpravidla bývala horní a spodní část ušita z jiného materiálu. Vzhledem k tomu, že horní část byla většinou vidět, šila se z jemnější, dražší, průmyslově vyráběné

tkaniny, např. z kartounu či hedvábí. Naopak spodní část byla často schovaná, a proto byla ušita z hrubší, doma utkané, látky.

Barevná škála byla pestrá. Často se objevovaly rubachy bílé, které byly doplněné jen drobnou výšivkou, nicméně ve sbírkách ruských muzeí se setkáváme také s rubachami nejrůznějších barev, např. oranžové, červené apod.

Jejich rukávy bývaly různě dlouhé. Některé dosahovaly jen lokte, byly našaseny a zakončeny velkým krajkovým volánem. Byly zde však také tzv. *plakalnyje rukávy* (originál: *плакальные рукава*), které byly dlouhé až 130 cm a jimiž si nevěsta utírala slzy, když oplakávala své mládí.

Tyto rukávy měly také další funkci, jelikož nevěsta musela mít po celou dobu svatby ruce zahalené. Nevěstu vždy s ženichem a také dalšími účastníky svatby odděloval buďto nějaký *šátek* (originál: *платок* „предмет одежды-кусок ткани, обычно квадратный, или вязаное, трикотажное изделие такой формы), *polotenec* (originál: *полотенце* „неширокий и удлиненный кусок ткани для вытирания чего-нибудь“), anebo právě dlouhé *rukávy rubachy*. Někdy tuto funkci plnily také rukavice a díky ní se staly jedním ze svatebních dárků, a to nejen v Rusku. Tradice spadá do 19. až počátku 20. století a je spojena s představami, že dotek obnaženou rukou by mohl předznamenat chudobu novomanželů.⁵ S tímto výkladem existoval tento obyčej u všech východních Slovanů a také jejich sousedů.

1.1.3. Pásek

Pásek byl neodmyslitelnou součástí ženského i mužského tradičního kroje, nejen svatebního. Právě páskem bylo obvazováno malé dítě, jako symbol narození a přechodu do světa lidí. Lidé jej poté často nosili celý život pod oblečením. Ztráta pásku byla předzvěstí nějakého neštěstí.

Pásky se pletly či tkaly různými technikami, např. na *doščeckách* (originál: *дощечки*) či *bedryške* (originál: *бедрышка*). Kromě vlněných nití se pro výrobu používaly v některých oblastech také nitě hedvábné či lněné. Pásky bývaly různé šířky, nicméně často to byly široké kusy tkaniny, přibližně až 15 cm. Jako ozdoby sloužily střapce, které byly

⁵ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 39

ozdobeny flitry, korálky, dracounem či zlatými a stříbrnými nitěmi. Barevná škála většinou odpovídala barevnému řešení celého kroje.

Podle historické tradice byla typickou barvou pro pásek červená. Symbolizovala zvláštní stav, ve kterém se nevěsta s ženichem nacházeli, a měla je ochránit od zlých sil. Později se od této tradice upustilo a začaly se používat pásy vzorované.

1.1.4. Perednik

Perednik je možné do češtiny přeložit jako zástěra, nicméně v tradičním kroji to znamená něco jiného, než si pod tímto pojmem většina lidí představí. Peredniků je několik typů. *Perednik-fartuk* (originál: *фартук* „то же, что передник“), je nejvíce podobný zástěře, tedy zavazuje se v pase. *Perednik-nagrudnik* (originál: *нагрудник* „небольшой передник, или часть передника, закрывающая грудь“) je zajímavý tím, že je dosti dlouhý a zavazuje se nad prsy.⁶ Posledním typem je *perednik-zaveska* (originál: *завеска*), či *znaveska* (originál: *занавеска*). Tento perednik je ušit z lněné nebo bavlněné tkaniny a šil se ve dvou formách, s rukávy, či ve formě šatů s širokými otvory pro ruce. Přední část je dlouhá ke kolenům, zadní může být kratší, např. jen zakrývá lopatky. Nejrozšířenější byl v jižních guberniích, nicméně vyskytoval se téměř po celém Rusku.⁷

Kromě odlišností ve formě se peredniky liší také tím, že jsou velmi výrazně zdobeny barevnými výšivkami, hedvábnými nitěmi, krajkami, stuhami apod., které ladí s celkovým řešením kroje.

⁶ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 32. ISBN 5-86444-109-0.

⁷ СОСНИНА, Н. Н. и И. И. ШАНГИНА. *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*. Санкт-Петербург: Искусство- Санкт-Петербург, 2006, с. 86- 87.

1.2. Zvláštní součástky ženského svatebního kroje

Do této části kapitoly byly zařazeny ty součástky ženského kroje, které se nevyskytují u všech typů krojů.

1.2.1. Dušegreja, korotjona, jepanečka

Dušegreju (originál: *душегрея* „женская теплая кофта без рукавов“) a *korotjonu* (originál: *коротена* „род женской шубейки“) lze považovat za synonyma. Dušegreja patřila ke kompletu kroje se sarafánem, který byl rozšířen hlavně v severních guberniích, nicméně objevoval se i v ostatních částech Ruska. Od druhé poloviny 19. až počátku 20. století se začala řadit už jen ke kroji svatebnímu.⁸

Dušegreja byla svrchní část oděvu na ramínkách. Na ušití byly použity často drahé průmyslově vyrobené materiály, např. samet, brokát či hedvábí. Velice výrazně a honosně působila výšivka zlatými, či u korotjony barevnými hedvábnými nitěmi, která byla tvořena kyticemi z nejrůznějších květin, listím či hrozny.

K tomuto typu oděvu je možné zařadit také *jepanečku* (originál: *епанечка*, synonymum: *епанча* „короткая, бористая, безрукавная шубейка“), což je krátký, nezapínající se kabátek bez rukávů. Na severu jej šili z hedvábí či brokátu, na Sibiři se používala veverčí kožešina. Ve druhé polovině 19. století patřila ke svatebnímu oblečení, nicméně pouze v rodinách bohatých rolníků a kupců.

1.2.2. Šuba, šubejka

Nezávisle na ročním období patřila ke svatebnímu kroji často také *šuba* (originál: *шуба* „верхняя, просторная, меховая одежда, мужская и женская“). Šily se z kožešin různých zvířat, např. zaječí, ovčí, liščí či veverčí, které byly většinou pokryty tkaninou. Dražší šuby se zdobily výšivkami, krajkami a byly potaženy brokátem či atlasem průmyslové výroby. Její krátkou variantou je *šubejka* (originál: *шубейка* „легкая и короткая шубка“), která bývala dlouhá do pasu či po kolena.

Šuby a kožichy se nejen nosily jako část oblečení, ale byly také předmětem, který se používal během svatby při různých obyčejích. Kožešinové oblečení bylo spojováno

⁸ Tamtéž, str. 78

s přáním úrody, bohatství a také s rozením dětí, jak se tehdy říkalo: „přání tolika dětí, jako je chlupů v šubě“.⁹

Šuba byla také součástí tzv. **kladky** (originál: *кладка* „род калыма, окупа за невесту, условные деньги от жениха на приданное и на свадьбу“), což bylo materiální zabezpečení nevěsty ze strany ženicha. Kladku tvořila **šuba**, **boty**, jako například **láptě** (originál: *лапоть* „плетенная обувь из лыка, охватывающая только ступню ноги“), **sapogy** (originál: *сапог* „высокая обувь, охватывающая голень“), **válenky** (originál: *валенки* „валеная кошемная, войлочная обувь из овечьей шерсти“) či **bašmaky** (originál: *башмаки* „известная кожаная обувь на плюсну“), ale hlavně také **peníze**, za které si nevěsta částečně obstarávala **věno** (originál: *приданое* „имущество, дававшееся родителям дочери при ее выходе замуж“). K věnu se řadily *rubachy*, *sarafány*, *polotence*, ale také například *ubrusy*, *nářadí (srp, kosa)* či *postel*. Velikost závisela na majetnosti rodiny, ale také na šikovnosti samotné nevěsty a její matky.

Bylo zde také několik obřadů, symbolizujících jisté přivázání nevěsty k ženichovi. Nevěsta se sňatkem s mužem vzdávala své svobody, vlastní vůle a právě v obřadech spojených s darováním šuby je vidět odpor, nesouhlas nevěsty, nechce přijmout dar, který ji „zbaví vlastního rozhodování“.

Také obuv byla považována za dar, který vyjadřoval spojení nevěsty s domem ženicha, tedy její oddanost domu a celé jeho rodině, proto jej při darování odhazovala. Byla zde také tradice, kdy nevěsta musela ženicha vyzout, jako symbol své podřízenosti. Nejdříve mu vyzula pravý sapog, ve kterém našla peníze a ty si brala k sobě. Do druhé boty se kladl bičík, který ještě zdůrazňoval symboliku celého obřadu.¹⁰

1.2.3. Kosynka

Kosynka (originál: *косынка* „женский треугольный головной или шейный платок“) byl tradiční trojčipý šátek, který si ke kroji oblékala právě provdaná žena, novomanželka. Jeho dva konce si zasunovala za ramínka sarafánu. Spodní roh byl spuštěn na zádech a byl zdoben výraznými motivy ženských i mužských postav, kosočtverců

⁹ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 64.

¹⁰ Tamtéž, str. 66

a jiných geometrických vzorů. Ženské figury odrážely tehdejší představy starých Slovanů o pohanské bohyni Mokoš, patronce ručních a ženských prací obecně.

1.2.4. Doplnky a šperky

Ke svatebním krojům, které si dívky oblékaly na obřad, nepatřilo nijak zvlášť velké množství šperků a doplňků. Bylo tomu tak téměř ve všech částech Ruska. Mezi nejběžnější doplňky patřily například *perlové* nebo *stříbrné náušnice*, které si však mohly dovolit jen bohaté měšťanské ženy, dále také *prsteny*, *náramky*, *náhrdelníky* z perel, skleněných korálků či *řetížky*. Náhrdelníky v tom tradičním slova smyslu často představovaly spíše ozdoby vyrobené z látky, např. brokátu, které byly jistým způsobem ozdobeny flitry, broušenými sklíčky apod. Z Voroněžské oblasti pochází tradiční svatební kroj, jehož doplňkem, ať už u nevěsty či ženicha, je tzv. ***gribatka*** (originál: *грибатка* „женское ожерелье, низанное из самотканого или китайского жемчуга борами, сборками, в вид круглого воротничка, с застежкой на затылке“), což byl „látkový“ náhrdelník typický pro tuto oblast.¹¹

2. Mužský svatební kroj

Kapitola o mužském kroji není tak obsáhlou, jako byla kapitola o kroji ženském, jelikož svatební oblečení mužů severu, jihu a samozřejmě i ostatních částí Ruska se od sebe nijak podstatně nelišilo.¹² V práci jsou podrobněji popsány kroje, pocházející přibližně z počátku 20. století z centrální a jižní části Ruska a také z Povolží, tedy gubernií Voroněžské, Kurské, Rjazaňské a Vjatské.

Tradiční svatební oděv ženicha se skládal ze ***štanů*** (originál: *штаны* „то же, что брюки или панталоны“), ***rubachy***, tkaného ***pásku***, ***kaftanu*** (originál: *кафтан* „верхнее, долгополое мужское мужское платье разного покроя“), soukenné či kožešinové ***čepice*** (originál: *шапка* „головной убор, преимущ. теплый, мягкий“) a v některých místech také ***šátku*** a ***šuby***.

¹¹ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм. Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 71. ISBN 5-86444-109-0.

¹² Тамtéž, str. 86

Kalhoty, neboli **štany** či **porty** (originál: *порты*, synonymum: *портки* „то же, что штаны“) bývaly většinou tmavší barvy v kontrastu ke světlejší či jinak barevné košili. Šily se z materiálů, které si lidé vyráběli doma sami. Většinou to bývaly látky hrubé příze, jako například *nanka* (originál: *нанка*) nebo *plis* (originál: *плис*). Látka byla tmavě modrá, občas s jemným bílým podélným proužkem. Na předním kusu látky byl ponechán malý rozparek. Zavazovaly se pomocí šňůrky - **gašniku** (originál: *гашник* „шнурок, продернутый в верхней части штанов“). Kalhoty se nosily zastrčené ve vysokých botách, **sapogách** nebo v **láptích** s **onučemi** (originál: *онуча* „обмотка для ноги под сапог или лапоть“). Proto se tyto kalhoty šily kratší a někdy také vespod zúžené.¹³

Jednou z hlavních částí mužského svatebního kroje byla dlouhá **rubacha**. Vyráběly se z látek, které si lidé tkali doma, nebo také ze saténu či hedvábí. Většinou byly sešity z několika kusů látky, z bílého či jinak barevného plátna, byly zdobeny výšivkou, velice často vyšívané křížkovým stehem, či jinými doplňky, nicméně stříhem se téměř nelišily.

Pokud se zaměříme na barvu, košile z centrálních oblastí byly většinou bílé. Jediným zástupcem košile barevné, v tomto případě červené, je košile z Povolží, která se nazývala alexandrinská košile (originál: *александринская рубаха* «александринка» „мужская нательная одежда туникообразного покроя“). U tohoto typu košile si také můžeme všimnout velice výrazné barevné výšivky, která se vyskytuje na hrudi, u krku, a na koncích rukávů.

V tomto ohledu podobnou je košile z Rjazaňské oblasti, která má také podobně umístěnou výšivku, avšak jedná se o jednobarevnou, červenou paličkovanou krajku. U krku se již nevyskytuje vyšívané zdobení, ale jsou zde 2 pásy kumače (originál: *кумач*), z nichž jeden je obšit černou šňůrkou. Mezi nimi je tmavě modrá stuha ve tvaru vlnovky a oba červené pásy jsou dozdobeny zlatavými flitry.¹⁴

Všechny typy těchto košilí mají jedno společné, a to rozparek na hrudi. Kromě košile z Voroněžské oblasti mají všechny košile rozparek na levé straně. U krku se límec - „stojáček“ (originál: *воротник-стойка*) většinou zapínal na knoflíčky a také rozparek je buďto překryt výšivkou či kouskem všité látky a také se zapíná na knoflíček.

¹³ Тамтэž, стр. 87

¹⁴ Тамтэž, стр. 90

Jedinou nevyšívanou košilí je košile z Kurské oblasti. Tato košile totiž není ušita z obyčejného bílého plátna, ale tato látka je sama o sobě zdobená, má na sobě výrazný červený kostkovaný vzor. Proto se již dále žádným způsobem neozdobuje.

Každá košile byla většinou převázána nějakým *páskem*. Býval různé šířky a většinou se pletl na tzv. *doščečkách* technikou *karetkování* (angl. *tablet weaving*) z různých barevných vlněných či bavlněných nití. Na jejich koncích byly zavěšeny barevné střípce, buďto s bambulkami, skleněnými perličkami, či dokonce s flitry, vše záviselo na oblasti, ze které daný kroj pocházel. Typický červený pásek, který darovala ženichovi nevěsta, jej měl ochraňovat před zlými silami, pomluvami a cizími ženami.

Jedním z doplňků mužského kroje byly v minulosti také **šátky**, hedvábné či z kartounu. I když to byla většinou součást kroje ženského, při svatebním obřadu sehrál určitou roli také u muže. Ženich musel nosit šátek, který dostal od nevěsty, celou dobu před svatbou uvázaný kolem krku či zastrčený v kapse, avšak tak, aby byl vidět.¹⁵

Velkou část ženichova svatebního oblečení vyráběla samotná nevěsta, a to *štany*, *rubachu*, *pásek* či *kušak* (originál: *кушак* „пояс из широкого длинного куска материи, шнура или ремня“), vyšívanou *širinku* (originál: *ширинка* „полотнище, отрезок цельной ткани“) a také další *polotence* či *šátky*. Těmito dary měla nevěsta ukázat jak je šikovná, ale také jak bohatá je její rodina. Prostřednictvím darů se také sblížila s rodinou ženicha a celkově byla výměna dáreků mezi ženichem a nevěstou symbolem jejich jednoty, přátelství, že jsou zde jeden pro druhého. Nejen nevěsta musela ušít svatební kroj ženicha, ale také ženich musel sám uplést láptě nevěstě.

3. Pokrývky hlavy

3.1. Základní charakteristika pokrývek hlavy

Samozřejmě také pokrývky hlavy spadají do tradičního oblečení ruského lidu. Právě ony zřejmě nejvýrazněji odrážely sociální status člověka. Nejednalo se však jen o jeho majetek, ale také o věk a rodinný stav. To lze vidět například při svatebním obřadu, kdy změna účesu a pokrývka hlavy symbolizovala přechod mladé dívky v ženu a byla jednou z velmi důležitých částí svatby. Na základě těchto odlišností je založena velká část

¹⁵ Tamtéž, str. 86

této kapitoly, jelikož hlavně ženské pokrývky hlavy se v průběhu svatby, a také po ní, výrazně lišily.¹⁶

Pokud se na pokrývky hlavy podíváme z pohledu etikety, byla to nedílná součást oblečení každé vdané ženy. U mužů je samozřejmé, že pokud se pohybují venku, nosí čepici, nicméně při vstupu do místnosti si ji musí sundat. U žen to ale takto neplatí. Ženám je naopak zakázáno sundávat svou pokrývku hlavy. Porušení tohoto zákazu bylo spojováno s předpovědí neúrody, sporů v rodině a neštěstím. Nicméně jsou však také situace, kdy bylo naopak sundání pokrývky bráno jako výraz úcty, např. před osobou, která byla vyššího sociálního postavení.¹⁷

Mezi materiály, ze kterých se jednotlivé tradiční ruské pokrývky hlavy vyráběly, patřila vlna, bavlna, lněná tkanina, hedvábí, brokát, samet, kumač, kartoun, mušelín, výjimečně kožešina a další. Jako tvrdý podklad některých pokrývek se využívala březová či lipová kůra.

Pokrývky hlavy se od sebe odlišovaly hlavně způsobem zdobení, jeho „tématem“ a barevnou škálou. Nejvýrazněji se zdobily pokrývky hlavy mladých vdaných žen do narození jejich prvního dítěte. Posupně se vzor stával jednodušším, strožejším.¹⁸ Velice často se vyšívaly zlatými či stříbrnými nitěmi a občas také dracounem, jinak nazývaným leonská nit. Hlavními motivy ornamentů byli ptáci, rostliny, stromy, listí, květy, ale také celé kytice, stylizovaná zvířata, např. labuť apod. Kromě výšivky se ke zdobení využívaly také stuhy, krajky, perličky, korálky, brože, perlet, umělé květy, broušená sklíčka či třásně.

Je důležité podotknout, že jeden druh pokrývky hlavy nebyl vždy charakteristický jen pro svatbu, s dobou se její význam mohl měnit, např. původně sváteční dívčí pokrývky se postupem času staly pokrývkami svatebními. Také se to mohlo lišit v jednotlivých guberniích. Pokrývku, která se v jedné gubernii využívala již při zásnubách, mohla v jiné oblasti dívka oblékat až na samotný obřad v kostele.¹⁹

¹⁶ ТОЛСТОЙ, Н. И. *Славянские древности: этнолингвистический словарь в пяти томах*. Москва: Международные отношения, 1995, 506 с. ISBN 5-7133-0704-2.

¹⁷ Тамtéž

¹⁸ МОЛОТОВА, Л. Н. и Н. Н. СОСНИНА. *Русский народный костюм: из собрания Государственного музея этнографии народов СССР*. Ленинград: Художник РСФСР, 1984, с. 28

¹⁹ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 172

3.2. Tradice úpravy a zakrývání vlasů, rituál změny pokrývky hlavy

Jak již bylo v úvodu zmíněno, pokrývky hlavy, ale také účesy mladých dívek a žen se od sebe podstatně lišily. Mladé dívky nosily vlasy rozpuštěné anebo spletené do jednoho copu a odhalené. Dokonce ani na „venčanije“ (originál: *венчание* „один из кульминационных ритуалов свадебного обряда, оформляющий брак“), tedy samotný svatební obřad, nesměla mít dívka vlasy zcela zakryty. Šátek si na hlavu dávala pouze, když chodívala do kostela.²⁰

Pro vdané ženy, na rozdíl od mladých dívek, bylo zakrývání vlasů povinností. Po svatbě žena musela vždy nosit nějakou pokrývku hlavy, to proto, aby nepřinesla svému muži a jeho rodině neštěstí. Vyjít na ulici s odhalenými a neučesanými vlasy bylo ještě na počátku 20. století považováno za nepřijatelné. Tradice zakrývání vlasů je v Rusku známá již odpradáвна. Věřilo se, že vlasy mají magickou moc, a proto žena s neupravenými, zacuchanými vlasy byla vnímána jako čarodějnice, která má něco společného s nadpozemskými, zlými silami.²¹

Jednou z nejdůležitějších částí svatebního obřadu byl rituál, kdy se z mladé dívky stávala žena, tedy změna její pokrývky hlavy. Tento obřad měl různé názvy, jako například „*provivanije*“ (originál: *повивание*), „*okručivanije*“ (originál: *окручивание*) či „*snjatije pokrova*“ (originál: *снятие покрыва*). Dívčí účes se také měnil na ženský. Cop se rozplétal a vlasy se zaplétaly do dvou copů, které se následně pokládaly kolem hlavy a zároveň se schovávaly pod pokrývku hlavu, nyní již pokrývku vdané ženy. Mezi tyto pokrývky patřila například *soroka* (originál: *сорока* „женский (бабий) головной убор“), *kokošnik* (originál: *кокошник* „народный головной убор русских женщин, в виде опахала или щита вокруг головы“), *boruška* (originál: *борушка* „женский воротничок в мелких борках, сборках, складочках“), *morščen* (originál: *морщень* „женский кокошник со складками или сборками“), *povojnik* (originál: *повойник* synonymum: *повой*, „это то, что повито, головной убор женщины“) a *kika* (originál: *кика* „бабий головной убор с рогами, род повойника“).

²⁰ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 18- 20. ISBN 5-86444-109-0.

²¹ Тамtéž, str. 24

3.3. Jednotlivé typy pokrývek hlavy

Tato část kapitoly je rozdělena dle toho, v jakém období svého života dívka pokrývky hlavy nosila, tedy od dívčího věku až po vdanou ženu. Většina dívčích pokrývek, které se dochovaly až do současnosti, pocházejí z konce 19. až začátku 20. století.²²

3.3.1. Dívčí pokrývky hlavy

Mladé dívky nosily vlasy spletené do jednoho copu. Ten byl často doplňován tzv. **nakosnikami** (originál: *накосник*, synonymum: *косник* - „лента в девичьей косе“), což byly stuhy, které se vplétaly přímo do copu a na svých koncích měly velké, bohatě zdobené přívěsky různých tvarů, např. trojúhelníku či srdce. Byly zdobeny krajkami, třásněmi, perlami a zlatými a stříbrnými nitěmi na nich byly vyšity motivy rostlin a ptáků.

Jak již bylo v úvodu řečeno, dívky mívaly pokrývky hlavy vždy shora otevřené. Měly dvě základní formy, formu obruče a formu pruhu tkaniny. K první skupině se řadí **venok** (originál: *венок*, synonymum: *венец* „девичья головная лента, повязка“), **koruna** (originál: *коруна*, viz synonymum: *венец*) či **perevjazka** (originál: *перевязка* „девичий головной убор в виде обруча из бересты, картона или простеганной в несколько рядов ткани“), ke druhé potom hlavně **povjazka** (originál: *повязка* „девичий головной убор, спереди походит на кокошник но не покрыт“).

Povjazka byla známá na celém území Ruska, jak v evropské části, tak také na Sibiři.²³ V jednotlivých částech země se její podoba lišila, nicméně základ byl podobný. Povjazka byla ušita z pruhu kartounu, byla různě zdobená, např. perličkami, vzadu se zavazovala pomocí dlouhých stuh, např. brokátových a ne vždy, ale v některých oblastech, např. ve Vologodské gubernii, byl hlavní pruh červeného kartounu vyztužen základem z březové kůry.²⁴ Vdané ženy si k této povjazce připevňovaly oválný *natemennik* (originál: *натеменник* „происходит от слова натеманный, находящийся на темени“), který jim zakrýval vlasy shora.

²² Тамtéž, str. 19

²³ СОСНИНА, Н. Н. и И. И. ШАНГИНА. *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*. Санкт-Петербург: Искусство- Санкт-Петербург, 2006, с. 223. ISBN 5-210-01612-9.

²⁴ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 19. ISBN 5-86444-109-0.

3.3.2. Venčalné pokrývky hlavy

Venčalné pokrývky, tedy pokrývky, které si dívka oblékala na svatební obřad, měly následující základní rysy: musely být shora otevřené, byly obloukovitého tvaru, nebo ve formě obruče, která byla ozdobena věnečkem z květů a stuh. Byly bohatě vyšívané zlatou nití, ozdobené perlami, barevnými sklíčky, perletí či stříbrnou folií.

Často se i během obřadu nosily dívčí pokrývky, ale byly doplněny o *šátek*, či *závoj* (originál: *фата* „закрывающее голову и верхнюю часть тела легкое женское покрывало из кисеи, кружев, шелка и т. п.“). Mezi tyto druhy patřila *konura* (originál: *конура* „головной убор просватанной девушки“), *golovodec* (originál: *головодец* „девичий головной убор, лента или повязка городками кверху“), *čelka* (originál: *челка*) či *venec* (originál: *венец*, viz synonymum: *venok*).

Golovodec byl původně dívčí pokrývkou hlavy, nicméně ve druhé polovině 19. století se začal používat jako pokrývka hlavy nevěsty. Oblékala si jej ráno v den obřadu před příjezdem ženicha a byla v něm následně také oddána. Golovodce byly rozšířeny hlavně v severních oblastech, v Archangelské a Vologodské gubernii.²⁵ Golovodec byl vytvořen z několika vrstev březové kůry, ozdoben byl tmavě modrými a bílými květinami a z čelní strany vypouklou zlatou výšivkou.²⁶

Konura je tvořena obručí, která je potažena pozamentem (originál: *позумент*) a na okrajích je ozdobena zlatými třásněmi. Na obruč je připevněn „váleček“, imitující věneček z květů a listů, jež jsou vyřezány z naškrobeného plátna a jsou ozdobeny korálky. Na konuru se připevňují různé medailony ze skla, knoflíky, větvičky z broušených sklíček apod. Konura se většinou nosila se sváteční dívčí povjazzkou nebo úzkou stuhou z pozamentu.

Zajímavou a jedinečnou svatební pokrývkou hlavy byl hedvábný fialový šátek, protkaný zlatou nití s velkými vyšitými kyticemi, zvaný také jako „**zlatá**“ pokrývka hlavy (originál: «золотой» *головной убор*). Byl různě skládán a na jeho horní straně byly připevněny velké papírové květy, např. růže, chryzantémy, zelené voskové listy apod.,

²⁵ СОСНИНА, Н. Н. и И. И. ШАНГИНА. *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*. Санкт-Петербург: Искусство- Санкт-Петербург, 2006, с. 61. ISBN 5-210-01612-9.

²⁶ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 170.

čímž se tento typ pokrývky z Charkovské gubernie zcela odlišoval od ostatních „venčalnych“ pokrývek hlavy nevěsty.²⁷

3.3.3. Pokrývky hlavy vdaných žen

Asi nejčastější pokrývkou hlavy vdaných žen byl **kokošnik**. Vyskytoval se v několika variantách, např. ve formě cylindrické čepice s plochou spodní částí, nebo jako „jednorohá“ pokrývka se zaoblenou horní částí a v neposlední řadě také kokošnik z Vologské oblasti, který se skládal ze dvou částí, tvrdého *očelja* (originál: *очелье* „перед кокошника, лобок“), zdobeného květinovými motivy, a měkkého *donce* (originál: *донец*). Kokošniky byly ozdobeny, stejně jako většina ruských pokrývek, výšivkami např. květinových motivů zlatou či stříbrnou nití, doplňky z korálků, broušených sklíček apod. Díky tomu, že byl kokošnik rozšířen prakticky na celém území Ruska, stal se jedním ze symbolů tradiční lidové kultury.²⁸ Ke kokošniku lze řadit také typ pokrývek jako je např. **sbornik** (originál: *сборник* „род кокошника со сборами назад“) či **boruška**.

Typickou pokrývkou vdaných žen byla **soroka**. Byla známá téměř v celém Rusku, nicméně nejrozšířenější byla v jižních guberniích. Jejím základem je *kička* (originál: *кичка*, viz synonymum: *кика*), což je tvrdá čelní část ve tvaru podkovy, ze které vystupují malé růžky a je obšitá červenou látkou. Obléká se na úrovni čela tak, aby pečlivě zakryla všechny vlasy. Zátylek se pokrývá *pozatylnikem* (originál: *позатыльник* „снизь, поднизь под кичку и кокошник, подзатыльник“), což je obdélníkový pás sametu a nakonec se nahoru připevňuje samotná malá soroka. Šikovné ženy si ji vyráběly samy, nicméně častěji si ji nechávaly šít na zakázku nebo ji kupovaly na trzích.²⁹

Kromě již zmíněných se můžeme setkat ještě s mnoha dalšími pokrývkami, jako je například **povojnik**, pletený **kolpak** (originál: *колпак* „конусообразный или овальный головной убор, служащий для разных целей“) nebo kožešinový **čebak** (originál: *чебак* „ меховая шапка, род треуха“), který musela žena nosit dva týdny po svatbě.³⁰

²⁷ Тамтѣж, стр. 182

²⁸ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 25. ISBN 5-86444-109-0.

²⁹ Тамтѣж, стр. 72

³⁰ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 167.

Vdané ženy nosily většinou na hlavě také šátek a to v doplnění k nějaké pokrývce hlavy, jako například *kokošniku*, *povojniku* či *sborniku*. Šátky bývaly bavlněné, hedvábné a měly tvar trojúhelníku nebo čtverce. Zavazovaly se různými způsoby, např. některé se několikrát skládaly a zavazovaly se nad čelem, jiné se pouze připevňovaly pod bradou špendlíkem.³¹ Některé šátky byly barevné, červenohnědé, růžové či například žluté s červenočernou výšivkou, avšak například v Olonecké gubernii na severu Ruska se ve druhé polovině 19. století vyráběly šátky bílé, bohatě zdobené zlatou nití.³² Nejčastějšími motivy byly krásně zkomponované vzory fantastických květin, poupat, větví, listů apod., které se rozprostíraly v jednom rohu šátku. Další dva rohy byly zdobeny již jen jednoduchými malými větvičkami či květinami. Někdy bylo na kraji šátku také vyšito jméno ženy, jíž šátek patřil. Vyšívání šátků zlatou či stříbrnou nití mělo v Rusku dlouholetou tradici.³³

3.4. Pokryvala

Neodmyslitelnou součástí svatebního ruského kroje byla **pokryvala** (originál: *покрывало* „ткань, которой покрыто что-нибудь“). Mezi ně se řadí závoje, **šátky** a různé druhy jiných pokryval a **polotenc**. Ornamentálnost jednotlivých pokryval se v různých částech Ruska výrazně lišila.

Polotence centrálních gubernií, což byly dlouhé lněné kusy látky, měly například zdobení velice výrazné a bohaté. Kromě geometrických vzorů se zde vyskytují scénické vyobrazení, stylizované ženské figury, ptáci, stromy apod. Výšivku doplňují pruhy látky, barevné stuhy z hedvábí či kartounu, které byly podobné paličkovaným krajkám. Typickou barvou vzorů pokryval Tverské oblasti byla červená, jelikož tato barva je velmi typická pro předměty, které se nějakým způsobem váží ke svatbě a obřadům.³⁴ Jedním z nejhezčích polotenc, které nevěsta sama šila, bylo polotence, jenž si ženich zavazoval na pásek.

V jižních guberniích sloužily jako pokryvala čtvercové hedvábné šátky anebo úzké polotence. Šátky byly protkány stříbrnou a zlatou nití a květinový vzor byl umístěn

³¹ Tamtéž, str. 161- 167

³² ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 22. ISBN 5-86444-109-0.

³³ Тамtéž

³⁴ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 176.

uprostřed a na rozích. Tato pokrývala se na hlavu většinou pokládaly takovým způsobem, aby nevěstě během obřadu zakryly tvář. Kromě šátků byly zde také mušelinové pokrývala zdobené kovovými třpytkami a zdobeny květinovými motivy. Posledním typem, vyskytující se v jižní části Ruska byly dlouhé lněné polotence, které byly ozdobeny výšivkou, barevnými nitěmi či kumačem a krajkou.

Kromě polotenců, pokrýval a šátků je důležité také zmínit závoj, jinak nazývaný také **dymka** (originál: *дымка* „тонкая легкая ткань, газ“).³⁵ Její vzhled se lišil v závislosti na oblasti, ve které se využívala. Závoje bývaly často ve tvaru šátku. Na jihu se setkáváme s typickým kusem bílého tylu, který je po straně obšit stříbrnou krajkou, nicméně na severu se závoje vyráběny z nejtenčí hedvábné tkaniny, která bývala často různobarevná, např. terakotová či dokonce kostkovaná (závoj z Krasnoborské gubernie).³⁶ V severních guberniích byly závoje ozdobeny například zlatými či stříbrnými vyšivanými květy, bývaly obšity krajkami, stuhami či třásněmi.

Tradice zakrývání nevěsty závojem byla pro ruskou svatbu charakteristická, nicméně doba, část svatby, během které se nevěsta zakrývala, se lišila podle jednotlivých oblastí.³⁷

³⁵ ГОРОЖАНИНА, С. В. и Л. М. ЗАЙЦЕВА. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 20. ISBN 5-86444-109-0.

³⁶ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 162

³⁷ Тамtéž, str. 160

4. Oblečení dalších účastníků svatby

Kromě nevěsty a ženicha měli důležitou roli při svatebním obřadu také *svat* (originál: *сват* „кто идет сватать невесту, по поручению жениха или родителей его“), *svacha* (originál: *сваха*, stejný význam jako *svat*, ale *svacha* je žena), a *družka* (originál: *дружка* „распорядитель в свадебном обряде, приглашаемый женихом“). O jejich kroji bohužel není mnoho napsáno, nicméně Maslovová ve své knize o tradičních obyčejích východních Slovanů³⁸ zaznamenala alespoň drobný náznak jejich oblečení. Všechny tři kroje, pocházející z Nikolského újezdu Vologodské gubernie, tedy severu Ruska a patřily zřejmě bohatým rolníkům. Svědčí o tom materiály, ze kterých jsou ušity. Průmyslově vyráběné tkaniny totiž lidé využívali jen občas, a to většinou pro výrobu svátečního oblečení, pro šití běžného oděvu si látky zhotovovali sami.

Kroj *svachy* je tvořen *sukní*, *jepanečkou*, *tepluškou* (originál: *теплушка*), pokrývkou hlavy *kokošnikem*, *šátkem* a *rukavicemi*. Na ruské vesnici si *svacha* většinou oblékala sváteční, velmi vyzdobený oděv, který byl ušit z drahých průmyslově vyráběných materiálů. U kroje *svata* je důležité vyzvednout dvě hlavní součástky, a to kulatou beránkovou čepici, která byla podšitá lněnou koudelí a také rukavice, jež byly nedílnou částí jeho kroje.³⁹

Posledním krojem, byl oděv *družki*. Dochoval se ve formě *rubachy* z pestradi, *sukmanniku* (originál: *сукманник* „кафтан с борами“), který byl převázán pruhovaným vlněným *kušakem*, sobolí *čepice* a *rukavic*. Na krk se dával *šál* (originál: *шарф* „полоса из ткани для надевания на шею или голову“) z veverčích ocásků a na ramena hedvábný *šátek*. Jeden šátek z růžového hedvábí se zlatými vytkanými čtverci byl také zastrčen v kapse *sukmanniku*.

³⁸ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, 216 с.

³⁹ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 174.

II. RUSKÝ TRADIČNÍ SVATEBNÍ KROJ V JAZYKOVÉM KONTEXTU

5. Základní údaje k jazykové analýze svatebního lexika

V této části bakalářské práce budou definovány a objasněny pojmy, které se jistým způsobem váží k části praktické, tedy rozboru názvů svatebního obřadového lexika. Kromě vědních disciplín, jako např. etymologie a etnografie, jsou zde zařazeny také způsoby přejímání slov z cizích jazyků a částečný popis jednotlivých jazykových rodin, hlavně těch, které se pojí k ruskému jazyku a jazykům, ze kterých byly termíny do ruštiny nejčastěji přejímány.

5.1. Lexikologie

Lexikologie je lingvistická disciplína, která zkoumá *lexikum* daného jazyka a jeho vztah s jinými jazykovými subsystemy. Soustřeďuje se nejen na obsah a formu, ale také na užívání jednotlivých lexémů. Lexikum, jinak nazýváno také *lexikon* či *slovní zásoba*, je strukturovaný soubor všech jednočlenných i vícečlenných lexikálních jednotek (lexémů).⁴⁰ Tato věda se dále dělí na několik samostatných disciplín, jako např. *sémantika*, což je nauka o významu slov, *etymologie*, která zkoumá původ slov, *onomastika*, nauka o vlastních jménech, *slovotvorba*, popisující způsoby tvoření nových slov a další.

5.1.1. Obecná charakteristika ruského lexika

Stejně jako v každém jiném jazyce, tak také v ruštině tvoří největší část lexika slova domácího původu, v tomto případě ruská. Nikolaj Šanský, významný ruský lingvista, který je jeden z tvůrců etymologického slovníku využívaného v této práci, je toho názoru, že 90 % celkové ruské slovní zásoby tvoří právě původní ruské lexikum. Zbýlých 10 % zaujímají slova přejatá z cizích jazyků. Ke skupině původně ruských slov se řadí nejen vlastní ruské názvy, ale také slova praslovanská, východoslovanská a také indoevropská.

Mezi slova původně ruská patří ta, která se v jazyce objevila poté, co se ruský jazyk stal ve 14. století samostatným jazykem ruského národa a následně v 17.–18. století jazykem ruské říše. K těmto slovům se řadí např. *обман*, *курица*, *вилка*, *исследовать* a další. Praslovanská a indoevropská slova se dostala do ruštiny poté, co je po rozpadu indoevropského etnického společenství na konci neolitu „zdědily“ nejstarší jazyky této jazykové rodiny, do které patřila také ruština. Mezi původní indoevropská slova patří např. *мать*, *брат*, *братъ*, *овца*. Slova praslovanská jsou např. *горох*, *дом*, *кров*, *ткань*

⁴⁰ KARLÍK, P., NEKULA M. a J. PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 243. ISBN 80-7106-484-X.

a právě slova tohoto původu jsou nejčastěji používána v běžné řeči a tvoří nejméně 70 % slovní zásoby.

5.1.2. Obřadové lexikum

Pojem **obřadové lexikum** lze objasnit jako slovní zásobu, která se váže k jistému obřadu, v případě této bakalářské práce k obřadu svatebnímu. *Obřad* je slavnostní akt, který je prováděn ustáleným způsobem.⁴¹ Při obřadu jsou dodržovány *tradice* a *obyčeje* zachované po staletí mnoha generacemi. Kromě toho zde patří také *obřadové předměty*, či v našem případě oblečení, které se při nich využívá a které má svůj zvláštní název.

Obřadové lexikum není jen část národního ruského nebo jakéhokoliv jiného jazyka, ale je to sféra, která je úzce spjata s etnografií a kulturou národa. Proto pro bližší objasnění této slovní zásoby nedostačují jen lingvistické metody výzkumu, ale je zde nutné využít i dalších metod, např. sémiotických či etnografických, tedy věd, zabývajících se teorií znaků a původem slov.

5.2. Motivovanost a slovotvorba

Slovní zásoba každého jazyka se neustále mění. Některá slova se z jazyka postupně vytrácejí, jiná jsou zase naopak vytvářena, a to díky celkovému pokroku a rozvoji společnosti.

Pojmenování pro nové skutečnosti mohou vznikat různými způsoby, např. skládáním slov, odvozováním pomocí předpon (tzv. prefixace) a přípon (tzv. suffixace), vytvářením zkratk, či zkratkových slov, spojováním slov v souvětí, a v neposlední řadě také přejímáním z cizích jazyků.

Jedním z hledisek, podle kterého je možné slova rozdělovat, je jejich tzv. *motivovanost*. Motivovaným slovům, která se svou formou a významem váží k jinému slovu, se říká *popisná*. Pojmenování, jejichž význam není možné odvodit od slov, která existují ve slovní zásobě, se nazývají pojmenování *značková*. Během vývoje jazyka dochází často také tzv. zatemňování motivace, což způsobuje, že je poté původ pojmenování složitě odhalitelný.⁴²

⁴¹ Slovník současné češtiny | Lingea s.r.o. Portál o českém jazyce | Lingea s.r.o. [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>

⁴² KARLÍK, P., NEKULA M. a J. PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 274. ISBN 80-7106-484-X.

Rozlišují se čtyři typy motivace: *slovotvorná* (morfologická), *fonetická* (zvuková), *maziologicko-onomaziologická* a *motivace slovních spojení*. V tomto případě nás bude zajímat motivace slovotvorná, jež je považována za „základní slovotvorný vztah mezi dvěma pojmenováními, kdy lze jeden výraz vysvětlit pomocí druhého výrazu.“⁴³

5.3. Etymologie

Jedním z vědních oborů, který se váže k tématu této bakalářské práce, je také *etymologie*. Tato věda, zkoumající původ a vývoj slov, se jako skutečná vědní disciplína začala formovat počátkem 19. století, nicméně její kořeny sahají až do dávného starověku. Samotné slovo *etymologie* pochází z řečtiny a je složeno ze dvou slov: *etymon*, což znamená „pravdivý, skutečný“ a *logos* ve významu „nauka“. Cílem této jazykovědné disciplíny je rekonstrukce původní formy daného slova v příslušném prajazyce dané jazykové rodiny, jeho přiřazení k příslušnému rekonstruovanému kořeni, popsání původní motivace jeho tvoření a původního významu jeho morfémů.⁴⁴

Informace o původu a vývoji jednotlivých slov nalezneme v *etymologických slovnících*. V této bakalářské práci byly využity ruské etymologické slovníky N. M. Šanského, M. Fasmera, A. Preobraženského, F. P. Cyganenka, P. J. Černých a A. V. Semjonova. Je však důležité podotknout, že výklady jednotlivých slov a objasnění jejich původu nejsou ve všech slovnících stejné. Autoři mají v některých případech rozdílný názor na původ daného slova.

Kromě etymologie vědecké existuje také tzv. *nevědecká etymologie*, někdy nazývaná také *lidová etymologie*. Český jazykovědec Radoslav Večerka považuje lidovou etymologii za mylný jazykový postup, který je „založen na nesprávné slovní analýze etymologicky sémantické“.⁴⁵ Nicméně na tuto vědní disciplínu nelze pohlížet jen jako na negativní jev, jelikož má velký význam v oblasti lidové slovesnosti při vzniku různých folklorních žánrů, jako např. místních pověstí apod. Problematikou lidové etymologie se v prostředí ruské lingvistiky zabývali např. A. J. Maximov, N. P. Kolesnikov či N. Kruševskij.

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Tamtéž, str. 128.

⁴⁵ ERHART, A., VEČERKA, R. *Úvod do etymologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1981. s. 119. ISBN 14-642-81.

5.4. Etnografie a dialekt

Etnografie neboli *národopis* je společenskou vědou, která se zabývá chováním, zvyky, uměním, hudbou a sociální organizací v jednotlivých lidských kulturách a společnostech. Za synonymum je považována také *etnologie*, nicméně někdy je označována spíše jako věda srovnávací. Etnografie je do této práce zahrnula proto, že jednotlivé národy a společenství měly své vlastní jazyky, nářečí, dialekty. *Dialekt* může být chápán různými způsoby, nicméně v našem případě se budeme opírat o definici, že je to „územně vymezený útvar národního jazyka, který je určen vztahem k jiným teritoriálním útvarům a jazyku národnímu.“⁴⁶ Nářečími se zabývá věda, nazývající se *dialektologie* a je jednou z lexikologických disciplín.

5.5. Přejímání

Jak již bylo zmíněno, slovní zásobu netvoří pouze lexikum původní, ale spousta nových názvů se do jazyka dostává formou tzv. *přejímání*. Tato přejatá slova vznikla v jednom jazyce podle jistých pravidel a byla začleněna do druhého jazyka, např. i jiné jazykové rodiny. Jednotlivé přejímky, či jinak řečeno výpůjčky, jsou nejrůznějšího druhu, např. morfologické, slovtvorné, syntaktické, sémantické a další.

Přejatá slova se mohou do cílového cizího jazyka adaptovat různými způsoby. Jednou z možností je celková adaptace původního slova, které bude mít stejný význam jako v původním jazyce, jedná se tedy o *úplně přejímání*. V ruském jazyce k této skupině slov řadíme výrazy: *микрофон*, *микроскоп* nebo také *телевидение*. Druhá možnost je taková, že slovo zůstane v původním tvaru, nicméně změní se jeho význam.

Druhým typem přejímání je tzv. neúplné, *částečné přejímání*. Jedná se tedy o způsob, kdy je použito jen části slova, často kořene, ke kterému se přidá například předpona či přípona a vytvoří se zcela nové slovo s jiným významem. Ke slovům, u kterých byl využit jen nějaký morfém, patří např. slovo *мариновать*. Takto částečně jsou přejata také některá složená slova: *телепередача* či *мотогонщик*. V dnešní době se také často setkáváme se spojením slov přes spojovník: *мини-юбка*, *дресс-код* nebo *веб-страница*.

⁴⁶ Тамтэž, str. 109

Některá slova se do slovní zásoby začlení úplně, avšak vyskytují se také slova, která nejsou zcela adaptována do cílového jazyka. Jedná se většinou o slova nová, která bývají často považována za hovorová.

5.6. Jazykové rodiny

Ruský jazyk se během staletí dostal do kontaktu s velkým množstvím jazykových rodin, a díky tomu docházelo k přejímání slov z nejrůznějších cizích jazyků. Ve své bakalářské práci nebudu popisovat všechny jazykové rodiny, ale pouze ty, které se nějakým způsobem váží přímo k výrazům ruského svatebního obřadového lexika, obsaženého v této práci.

Na světě existuje několik tisíc jazyků. Není tedy divu, že rozlišit jednotlivé jazyky není snadný úkol. Jazyky se obvykle třídí podle příslušnosti k jazykovým rodinám, tedy své rodové příbuznosti. Nejlépe prozkoumanými jsou rodiny indoevropská či semitoamitská, naopak např. u kavkazských jazyků je příbuznost těžce prokazatelná.⁴⁷

5.6.1. Indoevropské jazyky

Největší jazykovou rodinou, ke které patří mimo jiné také slovanské jazyky, tedy ruština i čeština, je jazyková rodina *indoevropských jazyků*. Těmito jazyky mluví přes 2 miliardy lidí nejen v Evropě, ale i na všech ostatních kontinentech světa.⁴⁸ Tato rodina se dále dělí na několik podskupin, patří zde rodina *germánských jazyků* (např. *angličtina*, *němčina*, *holandština*), *slovanských* (*ruština*, *ukrajinština*, *čeština*, *staroslověnština*), *románských* (*italština*, *francouzština*), *italických* (*latina*), *iránských* (*perština*), *řečtina* a další.

5.6.2. Semitoamitské jazyky

Semitoamitské, někdy také nazývané *afroasijské jazyky*, jsou také velice početnou skupinou. Do této rodiny patří přibližně 350 jazyků a mluví jimi více než 340 milionů lidí. Nejužívanějším jazykem, s 235 miliony mluvčích, je *arabština*, ze které pochází také velké množství pojmenování ruského tradičního oblečení.

⁴⁷ REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání) Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

⁴⁸ KARLÍK, P., NEKULA M. a J. PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. s. 195. ISBN 80-7106-484-X.

5.6.3. Altajské jazyky

Poslední skupinou, kterou je potřeba zmínit, jelikož právě z ní pochází nejvíce přejatých slov ruského svatebního obřadového lexika, jež jsou analyzovány v této práci, je **altajská jazyková rodina**, zvláště tedy podskupina **turkických** neboli **turkotatarských jazyků**. Tato rodina obsahuje velké množství již vymřelých jazyků, jako např. *čagatajščina*, *kipčáčtina* a další, a i z těchto jazyků pocházejí některá pojmenování ruského svatebního kroje. Kromě toho je zde nutné také zmínit *turečtinu*, *tatarštinu*, *čuvaštinu*, *krymskou tatarštinu* a další.

6. Ruské svatební obřadové lexikum: etymologická a motivační analýza

Rusko je země, která zaujímá více než 17 milionů km², čímž se stává největším státem světa. Jeho území se rozprostírá téměř po celé Asii a také na značné části východní Evropy. Tato velká rozloha je jedním z důvodů, proč je ruský jazyk tak bohatý.

Na území Ruska žije velké množství národů, tedy nositelů jazyků různých jazykových rodin. Kromě toho se ruský jazyk po staletí setkával také s jinými jazykovými rodinami přímo sousedícími se zemí, ale také s etniky žijícími daleko od ní. Díky tomu docházelo k již zmíněnému mísení jazyků a následnému přejímání, tedy slova z cizích jazyků se postupem času začala dostávat do ruštiny.

Nejdříve se začalo přejímat z jazyků okolních států, tedy asijských, mezi které řadíme hlavně turkické jazyky, respektive altajskou jazykovou rodinu. To bude možné vidět i na příkladech svatebního obřadového lexika. Až následně, ale také ve velké míře, docházelo k přejímání z jazyků evropských, nejčastěji tedy indoevropských.

6.1. Základní dělení pojmenování podle původu

V této části kapitoly budou pojmenování rozdělena a charakterizována podle toho, zda patří ke slovům původně ruským či naopak přejatým. U pojmenování přejatých bude dále podrobněji popsáno, z jaké jazykové rodiny a přesněji z jakého jazyka pocházejí. Poslední částí této kapitoly je přiblížení doby, kdy názvy vznikaly nebo byly přejímány.

6.1.1. Pojmenování původně ruská

Jak již bylo v teoretické části řečeno, slovní zásoba ruského jazyka je přibližně z 90 % tvořena lexikem původně ruským. Mezi analyzovanými výrazy obřadového lexika je 27 slov původně ruských.

K těmto slovům řadíme názvy pokrývek hlavy, jako například synonyma *веник*, *венец* a *венок*, *кика* a *кичка*, dále také pojmenování: *кокошник*, *косынка*, *платок*, *полотенце*, *сорока* a *челка*. Mezi analyzovaným lexikem se nacházela také další původně ruská pojmenování, a to svrchního oblečení, obuvi a doplňků: *воротник*, *передник*, *порты*, *пояс*, *рубаха*, *сорочка* (synonymum *рубашка*), *лапоть*, *онучи*, *сапог*, *перстень* („кольцо с каким-нибудь драгоценным камнем для пальца руки“), *ожерелье* („шейное украшение“). Nelze také zapomenout na názvy víceslovné, a to: *воротни–«kozyре»*, *передник–запон*, *плакальные рукава*, *полотенце–ширинка*, *рубаха–вороток*.

Jako příklad etymologického popisu těchto pojmenování uvedu původy výrazů *пояс* a *онуча* ze slovníku N. Šanského:

Пояс. Общеслав. Образовано от *pojasati* „опоясывать“, преф. производного от *jasati* (ср. др. рус. *ясало* „пояс“), родственного лит. *júosta* — тж., авест. *yāsta* „подпоясанный“ и т. д.

Онуча. Общеслав. Суф. производное (суф. *-j-*) от **onуть* „обувь“, образованного с помощью суф. *-ть* (ср. *нить*) от *onuti* „обуть“, такого же преф. деривата от утраченного *uti*, что *разуть*, *обуть*.

6.1.2. Pojmenování, která mají základ v ruském jazyce

V této podkapitole jsou zařazeny názvy, které sice nebyly dohledatelné v etymologických slovnících, nicméně jejich motivovanost je natolik zřejmá, že je lze zařadit ke slovům původně ruským. Jsou to často slova, která byla odvozena například od nějakého podstatného jména, slovesa, či jiného slovního druhu, které je původně ruské. Takových výrazů bylo vyhledáno 36. V druhé části této kapitoly budou dále podrobněji rozebrány s ohledem na motivaci jejich vzniku.

Z pokrývek hlavy, které byly zmíněny v kulturní části, jsou původem ruská slova: *борушка*, *головец*, *коруна*, *морщень*, *накосник*, *натеменик*, *повойник*, *повязка*,

позатыльник, покрывало, перевязка а *сборник*. Patří zde také synonyma *сморщень* (морщень) а *косник* (накосник) а další slova, která nebyla v první části vysvětlena, nicméně také jsou druhy pokrývek hlavy či jejich částmi: *начельник, очипок, пауши, почелок* а *ряска*. Jako příklad etymologického popisu původu slova uvedu objasnění slovesa *морщить* ze slovníku N. Šanského, od kterého byla odvozena pojmenování *морщень* а *сморщень*: Искон. Суф. производное от мърска „морщина, складка“.

V analyzovaném obřadovém lexiku se také nacházely názvy svrchního oblečení а обуви, pocházející z ruského jazyka. Jsou to slova: *валенка, душегрея, коротена*, které byly objasněny v kulturní části, а dále také slova *теплушка* („короткая двубортная одежда из черного сукна, отрезной по талии, с круглыми борами на спине“⁴⁹), *борчатка* („термин обозначает два разных типа одежды: кафтан, шуба“⁵⁰) а doplněk *цепочка* („маленькая тонкая цепь“⁵¹). Příkladem vysvětlení popisu slova u této skupiny pojmenování bude přídavné jméno *теплый*, které slouží jako základ slova *теплушка* а daná etymologie je čerpaná ze slovníku N. Šanského: общеслав. суф. производное (суф. -j-) от той же основы (с перегласовкой о/е), что топить „отапливать“, др.-инд. тарапи „нагревается“, лат. *terēre* „быть теплым“, ирл. *ten* „огонь“ и др.

Такé zde řadíme některá složená pojmenování, а то *девичья красота, передник—завеска», передник—нагрудник, полотенце—утиральники, полотенце—утирки, понева «наборная», понева «под дары», пояс—подпояска», пояс—свивальник, рубаха «старушечья», собольная шапка*.

Вýznam uvedených slov bude blíже objasněn v druhé části této kapitoly, kde bude rozebrána motivace vzniku jednotlivých pojmenování.

⁴⁹ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 166.

⁵⁰ СОСНИНА, Н. Н. и И. И. ШАНГИНА. *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*. Санкт-Петербург: Искусство- Санкт-Петербург, 2006, с. 35.

⁵¹ Zde а dále budou uváděny významy slov, které budou citovány z následujících ruských slovníků:

ДАЛЬ, В. Толковый словарь живого великорусского языка, D 4 тт. Том 1-4. Санкт-Петербург, Москва: Товарищество М. О. Вольфъ, 1903-1905.

ОЖЕГОВ, С. И. Словарь русского языка. 11 издание. Москва: Русский язык, 1975, 846 с.

УШАКОВ, Д. Н. Толковый словарь русского языка. В 4 томах. Том 1-4. Москва: ОГИЗ, 1935.

6.1.3. Pojmenování přejatá

Přejatá slova tvoří sice jen malou část slovní zásoby ruského jazyka, nicméně v obřadovém lexiku, které bylo analyzováno, se objevilo poměrně velké množství takovýchto slov, a to 23.

Slova přejatá, analyzovaná v této práci, se dají rozdělit do dvou skupin. Tou první budou slova, která pocházejí přímo z nějakého cizího jazyka. Tou druhou budou slova, u kterých je například uvedeno, že pocházejí z německého jazyka, nicméně se do něj dostaly z latiny, tedy nepůjde o přímé přejímání, ale přejímání prostřednictvím dalších jazyků.

6.1.3.1. Pojmenování přímo přejatá z cizích jazyků

Nejvíce pojmenování, které se váží ke svatebnímu obřadu a hlavně tedy oblečení, bylo přejato ze dvou jazykových rodin. Jsou to rodiny *indoevropská* a *altajská*. Početnější je skupina indoevropská, jelikož do ní spadá mnohem větší množství různých jazyků. Analyzované lexikum má svůj původ ve skupinách *románských* a *germánských* jazyků. Z altajské rodiny se jedná o skupinu *turkických* jazyků.

Románskou jazykovou skupinu u analyzovaného lexika zastupují jazyky *francouzský* a *italský*. Z italštiny pochází pouze jedno slovo, a to *шушпан* („женская короткая одежда, с перехватом, обычно суконная“). Ve slovníku M. Fasmera je původ slova vyjádřen takto: Вероятно, с арготическим шу- от жупан.- заимств. из ит. giuppone, giubbone „мужской кафтан из грубой ткани; крестьянский кафтан; фуфайка“.

Z francouzštiny se v analyzovaném lexiku vyskytovala slova dvě: *кокетка* („небольшой женский галстук“) a *браслет* („украшение в виде большого кольца, надеваемое на руку“). Následující objasnění původu slova *браслет* je čerpána ze slovníku N. Šanského: из франц. яз., где *braselet* — суф. производное от *bras* „рука“. Буквально — „украшение на руке“.).

Jednou z větví indoevropské jazykové rodiny je také skupina jazyků *germánských*. Zástupci této rodiny jsou v případě přejímání do ruštiny dva západogermánské jazyky: *němčina* a *nizozemština*. Ze svatebního obřadového lexika byla nalezena pouze dvě slova, která byla přejata přímo z němčiny, a to *фартук* a *шляпа* („мужская головная покрывка, из твердого припаса“. Z již výše zmíněného slovníku N. Šanského

je vypsáno také následující vysvětlení původu výrazu *шляпа*: из ср.-в.-нем. яз., в котором *slappe* „вид мягкой шляпы“).

Poslední skupinou jazyků jsou jazyky **turkické**. Nebudou zde podrobněji rozebrány všechny jazyky, ze kterých slova pocházely, jelikož velká část z nich patří již mezi vymřelé. Nejčastěji se ve slovnících objevoval jazyk **turecký, tatarský, krymsko–tatarský, kazašský a čagatajština**. K této jazykové rodině se řadí těchto 8 slov: *башмак, колпак, кушак, епанечка, штаны, чебак, серьга* („кольцо, продаваемое в мочку уха для украшения“) a *сукман* („суконный кафтан или сарафан“). Ze slovníku M. Fasmera uvedu příklady vysvětlení původu u názvů: *кушак* (Из тур., крым.-тат. кушак – то же, кушатак „подпоясывать“), *колпак* (от тюркск., ср.: тур., тат., крым.-тат., казахск. *капак* „шапка“).

6.1.3.2. *Pojmenování přejatá prostřednictvím dalšího jazyka*

Slova nebyla přejímána vždy jen z jednoho, původního jazyka, ale někdy docházelo také k tomu, že do ruštiny byla sice přejata z němčiny, nicméně v němčině tento výraz nevznikl, byl přejat například z latiny. Němčina zde tedy hraje roli jistého prostředníka. Tímto prostředníkem byla v případě ruských svatebních názvů němčina u slova *шуба*, turečtina u slov *дымка, карман* („мешечек, пришитый к одежде, или на поясе“), *фата* a řečtina u slova *гайтан* („снурок, плетёжок, тесьма“).

Jsou zde také slova, u kterých se vyskytuje více názorů na původ, tedy že u jednoho slova je v jednotlivých slovnících uváděn jiný cizí jazyk, prostřednictvím kterého slovo vzniklo, nicméně konečný jazyk je vždy stejný, tedy např. latina či arabština. V některých případech nelze ani říci, že by se jazykovědci shodovali alespoň na jazykové rodině, ze které slovo zřejmě pochází, jelikož často se vedle sebe vyskytují dva jazyky, a to německý, tedy rodina germánská a francouzský, rodina románská. K těmto slovům patří: *шаль* („большой вязанный или тканый платок“), *шапка, шарф* a *юбка* („часть женской одежды, от пояса и донизу“). Kromě toho je zde také příklad, kdy proti sobě stojí němčina a nizozemština, a to v případě slova *пара* („полная верхняя одежда“).

Původními jazyky byly v tomto případě perština, řečtina, latina a také arabština. První tři se řadí k jazykům **indoevropským**, arabština patří do jazykové rodiny **afroasijské**.

Z **latiny**, která patří mezi jazyky **italické**, ze kterých se následně vyvinuly románské jazyky, pochází 4 slova: *гайтан, пара, шапка* a *шарф*. Již výše bylo zmíněno,

prostřednictvím jakého jazyka se do ruštiny dostaly právě ony. Jako příklad bude uvedena etymologie slova *шарф* ze slovníku N. Šanského: заим. в Петровскую эпоху из нем. яз., в котором *Scharfe* (< *Schärpe*) < франц. *écharpe*, восходящего к лат. *scirpea* - „плетенка“. Шарф буквально — „связанное“.

Dalším jazykem je **perština**, která jakožto indoíránský jazyk byla původním jazykem pro následující tři výrazy: *кафтан*, *шаль*, a *сарафан*. Jako příklad bude uvedena etymologie slova *сарафан* ze slovníku M. Fasmera: Происходит от др.-рус. сарафанъ; заимств. с Азии, через тюрк. *sāgara(i)* из индо–иранского *saḡārā* др.–русск. сарафанъ „длинный мужской кафтан“.

Posledním indoevropským jazykem je **řečtina**, která tvoří samostatnou skupinu, nespadá do žádné zmíněné jazykové skupiny. Z řečtiny pochází pouze jedno slovo, a to *дымка*, jehož etymologie je podle M. Fasmera následující: Из тур. *dimi* „бумазья“ (возм., через укр.), которое происходит из греч. *δίμιτος*, *δίμιτον* (*δι-* „два, двух-“, *μίτος* „нить“).

Jediným zástupcem afroasijské jazykové rodiny ze skupiny semitských jazyků je **arabština**. V arabštině mají svůj původ slova *фата*, *шуба* a *юбка*, jejíž původ N. Šanskij objasňuje takto: Заим. в XVI в. (в форме юпка) из польск. яз., где *jurka* - суф. производное от *юра* „женская кофточка, куртка“ < ср.-в.-нем. *jurpe*, восходящего — через франц. и итал. посредство — к арабск. *jubba* „род одежды“.

6.1.4. Pojmenování, jejichž původ není jednoznačný

Ve slovnících se také setkáváme s tím, že různí jazykovědci mají na původ daného slova různý názor. To lze vidět například na ruském slově *карман*, jehož původ je v etymologickém slovníku M. Fasmera popsán velmi podrobně a je zde ukázáno hned několik názorů na původ tohoto slova.

Карман: сев.-тюрк. *karman* „карман, кошелек“, считавшееся раньше источником этих слов, Радлов и Крелиц рассматривают как заимств. из русск. Напротив, Рясянен еще раз ставит вопрос о тюрк. происхождении; Соболевский выступает против предположения о вост. происхождении этого слова и принимает родство с диал. *кормá* „мешок рыболовной сети“. Некоторые ученые сближают слав. слова с греч. *κορβανῆς* „храмовая сокровищница“, ст.-слав. *коръвана*, напр. Брюкнер Переферкович. Нет уверенности, что правильным будет возведение этого слова

к лат. *scutēna* „кошелек“. Неудачно и сравнение Ильинского с греч. *κεῖρω* „стригу, подстригаю“).

Jsou zde názory, že toto slovo pochází z turkické jazykové rodiny. Jiní lingvisté si myslí, že může mít původ řecký, latinský, či dokonce ruský. V těchto případech většinou nelze rozhodnout, kdo má pravdu, a tedy nelze určit přesný původ slova.

Podobný problém je také se slovem *лента* („тесьма, тканая полоса“). Etymologie tohoto slova nebyla dostatečně popsána, objasněna a názory na jeho původ se velmi rozcházejí. U slova *карман* byly tyto různé názory popsány v jednom etymologickém slovníku, nicméně slovo *лента* se objevuje ve spoustě slovníků, ale v každém je jeho význam a původ popsán jinak.. Figurují zde jazyky jako např. němčina, řečtina, latina či nizozemština.

6.1.5. Pojmenování, jejichž původ nebyl nalezen

Následující slova jsme se pokoušeli analyzovat a hledat jejich původ ve slovnících, nicméně bohužel v žádném z nich nebyly dohledatelné. Jedná se tyto výrazy: *гашиник*, *конура*, *шамшура* („головной убор замужних женщин у народов Восточной Европы на твердой круглой или полукруглой основе“⁵²), *самшура* (synonymum шамшура). U slov *шушка* („верхняя наплечная одежда“⁵³) a *реунья* („название фаты в Красноборске“⁵⁴) nebyl dohledatelný ani význam ve výkladových slovnících, význam v závorkách byl čerpán pouze z knih, kde bylo toto slovo zmíněno ve spojení s tradičním svatebním krojem.

6.1.6. Doba vzniku a přejímání názvů obřadového lexika

V etymologických slovnících lze vyčíst kromě slova, ze kterého výrazy pocházejí, také období, ve kterém se slovo začínalo objevovat v ruských materiálech či ve kterém bylo přejato z cizích jazyků. Bohužel tento údaj se nevyskytuje u všech analyzovaných slov, a proto jsou v této části uvedeny alespoň příklady některých z nich.

⁵²Что такое Шамшура? Значение слова Шамшура в этнографическом словаре. *Сборник энциклопедий и словарей русского языка. Онлайн определения слов и значения терминов* [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <http://diclist.ru/slovar/etnograficheskiy/sh/shamshura.html>.

⁵³ ГОРОЖАНИНА, С. В., ЗАЙЦЕВА, Л. М. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, с. 54 ISBN 5-86444-109-0.

⁵⁴ МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, с. 162.

Z analyzovaných slov bylo velké množství svatebních výrazů přejato z cizích jazyků, a to nejčastěji během 16.–18. století. Nejstarším z nich bylo slovo *кафтан*, které pochází již z dob Kyjevské Rusi, tedy 9.–12. století. Z 16.–17. století pocházejí slova: *шляпа*, *пара*, z přelomu 17.–18. století slova *шарф* a *лента* a z 18. století poté slova: *юбка*, *фартук*, *браслет*, *кокетка* a *шапка*.

Kromě doby, ve které byla slova přejata z cizích jazyků, se v některých slovnících uvádí také období, kdy se začínají v ruské literatuře objevovat slova „praslovanská“, tedy původem ruská. Z některých jmenujme *портки* v 15. století, *полотенце* v 16. století a *сорочка* již ve 12. století.

Nejen v názorech na původ slov se jednotlivé etymologické slovníky rozcházejí, ale také v době, kdy byla slova přejata. Jako příklad bude uvedeno ruské slovo *шаль*. Podle N. Šanského bylo toto slovo přejato již v 18. století, nicméně ve slovníku M. Fasmera se uvádí, že slovo bylo odvozeno od indického města až přibližně v roce 1810.

6.2. Motivační charakteristika pojmenování

V této podkapitole praktické části se zaměříme na rozbor jednotlivých slov z pohledu motivace jejich vzniku. Podkapitola bude rozdělena nejdříve dle toho, zda se jedná o výrazy jednoslovné či dvou a víceslovné. Dále budou jednotlivé skupiny analyzovány podle toho, od jakého slovního druhu byly odvozeny a budou dále podrobněji rozebrány. U slov víceslovných bude analyzován hlavně přívlastek daného sousloví.

6.2.1. Pojmenování jednoslovná

Svatební obřadové lexikum je z větší části tvořeno názvy jednoslovnými. Takových výrazů je v analyzovaném materiálu 81. Výrazů *jednoslovných*, které náleží ke slovům *původně ruským*, bylo v analyzovaném svatebním lexiku 48.

6.2.1.1. Pojmenování jednoslovná původně ruská

Pojmenování odvozených od podstatných jmen bylo v případě jednoslovných původně ruských slov nalezeno 31. Tato slova budou dále blíže rozdělena do různých skupin na základě motivace jejich vzniku. Zde budou uvedeny případy, ve kterých není motivace až tak zřejmá nebo ji nebylo možné zařadit do žádné z kategorií: *веник*, *венец*, *венок*, *конура*, *лапоть*, *онуча*, *платок*, *порты*, *рубаха* a *сапогь*.

Kromě toho se zde nacházelo také 5 *pojmenování odvozených od přídavných jmen*: *коротена* (*короткий*), *косынка* (*косой*), *мохнатка* (*мохнатый*), *ряска* (*рясный*), *теплушка* (*теплый*).

Пojmenování odvozených od sloves bylo ve svatebním lexiku celkem 9. Vyskytovala se zde slovesa *валять* (*валенка*), *вить* (*повой*), *вязать* (*перевязка*, *повязка*), *покрывать* (*покрывало*), *вертеть* (*ворот*), *цеплять* (*цепочка*), *собирать* (*сборник*) a *поясать* (опоясывать) (*пояс*). Je zde také jedno pojmenování, které je složeno ze dvou slovních druhů, a to *душегрея* - z podstatného jména *душа* a slovesa *греть*.

A nyní se již dostáváme k samotné motivaci slov. Do první skupiny slov, která mají jistý společný rys, patří 13 výrazů, které byly *odvozeny od místa, na které se oblékaly*. Nejčastějším bylo odvození slova od části těla:

Části hlavy: čelo (*чело*) - *челка*, *пчелок*, *начальник*; hlava (*голова*) - *головодец*; zátylek (*затылок*) - *позатыльник*; temeno (*темя*) - *натеменик* a ucho (*ухо*) - *пауши*.

Další části těla: prst (*перст*) - *перстень*, ruka (*рука*) - *зарукавье*, hrdlo (*горло*) - *ожерелье*.

Dále se zde vyskytovaly výrazy, které byly vytvořeny na základě toho, na jaký účes se připevňovaly: cop (*коса*) - *косник*, *накосник*, nebo v jaké části se nacházely, v tomto případě se tedy oblékaly na přední část těla, a proto je od slova *перед* (přední část) odvozeno slovo *передник*.

Další skupina je charakteristická tím, že jsou názvy *odvozeny od typického rysu* či *formy* dané části kroje. V prvním případě se jedná o pokrývku hlavy a jejich nabíranou formu, tedy řasení. Od slova *сборка* (происходит от *собирать*) byla vytvořena pojmenování: *борушка*, *борчатка*, *сборник*, od slova *складка* neboli *морщина* pojmenování *морщень* a *сморщень*. Lze zde zařadit také slova odvozená od přídavných jmen, poukazující na jejich vzhled: *косынка* (*косой* - kosý) a *коротена* (*короткий* - krátký). Kromě toho se názvy vytvářely také podle toho, zda daná součástka například připomíná nějaký jiný druh oblečení, v našem případě pokrývku hlavy. K těmto slovům patří *очипок* od slova *чепец* a *коруна* od *корона*. Posledním případem, který je možné také zařadit do této kategorie, jsou slova *полотенце* (от *полотно*) a *платок* (от *плать* - «кусоч материи»), která mají svůj základ v pojmenování tkaniny.

Třetí a poslední skupinou pojmenování jsou taková slova, jejichž *název je spojen s nějakým zvířetem*. V případě svatebního lexika se jedná o pokrývky hlavy, které mají spojitost s pojmenováním ptáků: *петух* (кокошь) - *кокошник* a *сорока* - *сорока*. V prvním případě se takto nazývá díky podobnému tvaru, jako má hřebínek ptáka, v případě druhém je podobnost v barevnosti peří a také tvaru ptačího ocásku.

6.2.1.2. *Pojmenování jednoslovná přejatá*

Názevů *jednoslovných*, ale *пřejatých*, se ve svatebním lexiku nacházelo celkem 24. Byly mezi nimi zástupci všech skupin oblečení od pokrývek hlavy, jako např. *колпак* (от тур., тат., крым.-тат., казах. *kalpak* «шапка»), *фата* (от тур. *fota* „передник, полотно из индийской ткани»), *дымка* (от тур. *Dimi* - «узорчатая материя») přes svrchní oblečení - *шуба* (от араб. *jubba* «верхняя одежда с длинными рукавами»), *сарафан* (от перс. *serāpā* «почетная одежда»), *епанечка* (от тат, крым. – тат. *jarunža* «накидка с капюшоном, попона») až po obuv a doplňky - *башмак* (от тур., чагат. *bašmak* - «башмак, подошва»), *браслет* (от франц. *braselet* - производное от *bras* «рука»). Буквально - «украшение на руке»), *шарф* (от нем. *Scharfe* <франц. *écharpe*, восходящего к лат. *Scirpea* - «плетенка»). Шарф буквально - «связанное»).

Jednalo se většinou o pojmenování, která měla v původním i cílovém jazyce stejný či obdobný význam. Je zde však také slovo, které sice označuje podobnou krojovou součástku, nicméně byla určena pro opačné pohlaví. Takovým výrazem je slovo *шушпан* (от *жупан* заимств. из ит. *giubbone* «мужской кафтан из грубой ткани»).

Zpravidla byla tato slova odvozena od podstatných jmen, nicméně patří zde také dvě slova, která jsou odvozena od sloves, a to *карман* (от сев.-тюрк. *карма* - «держатъ») a *кушак* (от крым. – тат. *kušatak* - «подпоясывать»).

Kromě informací o jazyce, ze kterého dané slovo vzniklo, lze v etymologickém slovníku u některých výrazů nalézt také motivaci vzniku slova, tedy proč bylo pojmenováno zrovna takto. V případě skupiny jednoslovných přejatých výrazů se vyskytovaly 2 takové příklady, jež jsou pojmenovány podle názvu města: *шалъ* - *Шалиат* в Индии, a *гайтан* - *Гаета* в Италии.

6.2.2. *Pojmenování víceslovná*

Pojmenování víceslovných se ve svatebním lexiku nacházelo 32, z toho 28 patří ke skupině původně ruských výrazů a u zbylých čtyř je alespoň jedna z jejich částí

(např. přívlastek či druhý název) přejata z cizího jazyka. V této podkapitole, jak již bylo v úvodu řečeno, se práce nezaměří na slova obecná, ale na výrazy určující, přívlastky apod.

6.2.2.1. *Pojmenování víceslovná původně ruská*

Pojmenování víceslovná, která mají svůj základ v ruském jazyce, byla dovozena, stejně jako předchozí skupina jednoslovných názvů, od různých slovních druhů. Z celkových 27 bylo 11 výrazů odvozeno od podstatných jmen. Všechna tato slova budou blíže popsána v další části podle jistých charakteristických rysů. Od sloves bylo odvozeno 8 pojmenování a byla to tato slovesa: *вертеть (ворот)*, *висеть (завесить) - (завеска), занавеска*), *вить (свивальник)*, *плакать (плакальные)*, *тереть (утирать) (утирки, утиральники)*, *поясать (подпояска)* a *запирать (запонка)*.

Dva výrazy byly také odvozeny od přídavného jména. Jedním z nich je pojmenování *коротайка*, které bylo odvozeno od slova *короткий*, druhým je výraz *лакомник*, který byl zřejmě vytvořen od slova *лакомый*.

Ve druhé části této podkapitoly se zaměříme na motivaci jednotlivých pojmenování. Budou rozděleny do pěti kategorií. První kategorií jsou pojmenování, která byla vytvořena spojením názvu předmětu s přívlastkem, jež odpovídal tvaru dané části kroje. Patří zde slova *понева «наборная»* (от *борка, сборка*), *шубейка–коротайка* (от *короткий*) a *полотенце–ширинка* (от *ширина*).

Do druhé skupiny slov se řadí názvy, u kterých se přívlastek váže k postupu výroby části oblečení a také materiálu. Ke slovům odvozených na základě výroby byla zařazena 3 slova: *рубаха–«целошница»* a *рубаха–«исцеленница»*. V těchto pojmenováních je vyjádřena celistvost, tedy že je rubacha ušita z jednoho kusu látky. Třetím názvem je *пояс–свивальник*, u kterého je přívlastek odvozen od slovesa *свивать*, tedy plést. Pojmenování, u kterého je přívlastek spojen s materiálem, ze kterého byla část kroje vytvořena, je *понева «на шленке»*, jelikož *шленка* je druh ovčí kožešiny, respektive kožešina z jednoho druhu ovce.

Ke třetí motivační skupině patří pojmenování, jejichž přívlastek se pojí s tím, kdo a kde danou část oděvu nosil. Výrazy *рубаха «старушечья»* (от *саруха*) a *девичья красота* (от *девица*) jsou odvozeny právě od toho, jestli danou část oblečení nosila dívka či starší žena. U pojmenování *передник–нагрудник* je zase naopak přívlastek odvozen od slova *грудь* - hrud', tedy místa, na které se oblečení obléká. K těmto výrazům lze také

zařadit pojmenování, jejichž přívlastky jsou odvozené od sloves, které vyjadřují, jak se dané oblečení oblékalo. Jedná se o sloveso *завесить* (zavěsit) u výrazu *передник—«завеска»* a *опоясывать* (opásávat) u výrazu *пояс—«подпояска»*.

Do čtvrté kategorie spadají názvy, jejichž přívlastky jsou vytvořeny na základě funkce, kterou během svatby plnily. Jsou to pojmenování: *понева «под дары»*, která byla jedním ze svatebních darů, *плакальные рукава*, které měla nevěsta na sobě, když oplakávala svou svobodu a loučila se s dívčím životem, dále pak *полотенце—утиральники* a *утирки*, jejichž přívlastky jsou odvozeny od slovesa utírat (*утирать*), a také poslední slovní spojení *венчальная рубаша*, tedy rubacha, kterou si dívky či ženich oblékali během svatby (*венчание*).

Poslední skupinou jsou zajímavé názvy, jež byly vytvořeny spojením názvu předmětu a přívlastku v apozici, tedy volně připojeného. Tímto přívlastkem byl např. název města či zvířete. Jediné pojmenování, které lze mezi analyzovaným lexikem považovat za odvozené od názvu města, je slovo *сарафан—«московец»* (от города Москва). Na rozdíl od předchozího oddílu, kde byla tato informace u slov *зайтан* a *шалъ* uvedena přímo v etymologickém slovníku, v tomto případě se však jedná o fakt, který nikde doložen není. Co se týká spojení přívlastku s názvem zvířete, u víceslovných pojmenování původně ruských jsou 2 takovéto případy, a to: *вотоник—«kozyре»* (от коза) a *собольная шапка* (от соболь).

6.2.2.2. *Pojmenování víceslovná přejatá*

Pojmenování víceslovná, která byla přímo *пřejata* nebo odvozena od slov přejatých z jiných jazyků, byla ve svatebním lexiku 4. Od podstatných jmen byly odvozeny výrazy *передник—фартук* (от нов.-в.-нем. *vortuch* «передник»), *шуба* (от араб. *Jubba* «верхняя одежда с длинными рукавами»), která se stala základem pro výraz *сарафан—шубка* a *лямка* (от фин. *lamba* «ткань с металлическими нитками»), což bylo slovo, od kterého bylo vytvořeno pojmenování *сарафан—«широколямошник»*, a to díky své formě - druh sarafánu na ramínkách.

Od přídavného jména byl odvozen přívlastek jen u jednoho pojmenování, a to *платок «кокетка»* (от фр. *Coquette* «кокетливая» - по происхождению от *сог* «петух, петушиться»).

6.2.3. Pojmenování, jejichž motivace nebyla určena

Mezi obřadovým lexikem se objevila také jednoslovná pojmenování, jejichž *motivaci nebylo možné určit*. Takovýchto jednoslovných výrazů zde bylo 9, a to: *гашиник, кика, кичка, понева, реунья, самиура, шамиура, шушка* a *чебак*. Pojmenování složená byla 3, a to: *ожерелье-грибатка, рубаха-«долгостанец», рубаха-калинка»*.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnovala ruskému tradičnímu svatebnímu kroji, ženskému i mužskému. Na kroj bylo nahlíženo ze dvou aspektů, a to z kulturního a jazykového. Cílem práce bylo srozumitelně popsat ruský svatební kroj, jeho jednotlivé součástky a tradice s nimi spojené. Dále také analyzovat ruské obřadové lexikum, které se váže k svatbě, především tedy svatebnímu oblečení a rozdělit jej podle původu a motivace jeho vzniku.

Hlavní důvodem pro výběr tohoto tématu práce byl celkový zájem o kroj, lidovou kulturu a tradice, a to nejen v Rusku, a také možnost rozšířit si znalosti v oblasti etymologie a práce s historickým materiálem.

V práci bylo ve velké míře využito různých druhů slovníků, ať už výkladových či etymologických. S ohledem na téma byla většina zdrojů použitých v této práci ruskojazyčných. Pracovala jsem s materiály od autorky G. S. Maslovové, a také jsem dosti čerpala z publikace vydané S. V. Gorožaninou a L. M. Zajcevou, která vychází ze sbírek Sergijevo-Posadského státního muzea, nacházejícího se přibližně 70 km od Moskvy.

Bakalářská práce byla rozdělena do dvou částí. První z nich se věnovala ruskému tradičnímu svatebnímu kroji, na který bylo nahlíženo z pohledu kultury a obyčejů s ním spojených. Tuto část jsme rozčlenili do čtyř podkapitol, a to podkapitoly o ženském kroji, mužském kroji, pokrývkách hlavy, a také o oblečení dalších účastníků svatby. Kromě popisu jednotlivých krojových součástí bylo do kapitol zařazeno také objasnění některých zvyků, které se k daným částem oblečení váží.

Druhá část bakalářské práce se zabývala tradičním krojem v kontextu jazykovém. Nejdříve zde bylo objasněno několik důležitých pojmů, které se jistým způsobem vázaly k praktické části této kapitoly. Jednalo se např. o termíny lexikologie, motivace, a byly zde také přiblíženy jednotlivé jazykové rodiny. Poté již následovala etymologická, a také motivační analýza jednotlivých pojmenování ruského tradičního svatebního oblečení.

Mezi názvy se kromě převažující části původně ruského lexika, objevovalo také velké množství slov přejatých, nejčastěji tedy z jazyků indoevropských, jako je němčina, francouzština, italština, a také z altajské jazykové rodiny, respektive jazyků turkických, k nimž patří např. turečtina, tatarština a další. Ne vždy byla slova přejatá přímo, ale mezi analyzovaným lexikem se nacházela také pojmenování, která byla prostřednictvím

již zmíněných jazyků přejata například z perštiny, řečtiny či latiny. U některých výrazů, jako např. карман, se názory na původ lišily. I takové výrazy jsou popsány v této kapitole.

Bohužel ne všechna pojmenování se nacházejí v etymologických slovnících, zvláště ta specifická přímo pro svatební lexikum. Tato slova jsou zde zařazena také, nicméně jejich etymologii nebylo možné dohledat. Na konci této části praktické analýzy je také zmínka o době, ve které byla jednotlivá pojmenování součástí svatebního kroje přejímána, vše na základě etymologických slovníků.

Výrazy byly také podrobeny motivační analýze, tedy zabývali jsme se tím, co bylo hlavním důvodem pro vznik daného pojmenování. Pojmenování byla rozdělena na jednoslovná a víceslovná a každá tato kategorie byla dále dělena na výrazy původně ruské a přejaté. U jednotlivých skupin byla určena jistá kritéria a charakteristiky, na základě kterých byly ještě dále specifikovány a rozčleněny. Mezi nejčastější patřilo pojmenování na základě tvaru, formy, funkce, místa, na které se daná krojová součástka oblékala, či jaký druh ptáka připomínala. Takovýchto motivovaných výrazů byla celá řada a tvořila velkou část analyzovaného svatebního lexika.

Myslím si, že na základě výše zmíněných skutečností lze konstatovat, že obou cílů práce, tedy popisu kroje i etymologické a motivační analýzy, bylo dosaženo.

РЕЗЮМЕ

В центре внимания данной бакалаврской работы - русский традиционный свадебный наряд, который является важным культурным наследием, сформировавшимся по-разному в разных регионах России на протяжении веков и сохранившийся до сегодняшнего дня. В этой работе мы подробно описываем как женский, так и мужской наряд, а также головные уборы, которые составляют часть нашего исследования наравне с нарядом.

Свадебный наряд мы рассматривали как с культурологической, так и с собственно лингвистической точки зрения. Целью работы было описать русский традиционный свадебный наряд, его отдельные детали, а также связанные с ними традиции. В работе мы, помимо всего прочего, анализировали русскую обрядовую лексику, имеющую отношение к свадьбе вообще, и к свадебной одежде в частности. Мы сформировали классификацию выбранной лексики с учетом ее происхождения (этимологии) и мотивации возникновения ее наименований.

Основными материалами для этой бакалаврской работы, прежде всего для ее лингвистической части, явились русские толковые и этимологические словари. Толковые словари мы использовали для объяснения значения отдельных частей одежды, этимологические для мотивационного и этимологического анализа наименований обрядовой лексики. Важнейшими толковыми словарями являются: словарь С. И. Ожегова, В. Даля и Д. Н. Ушакова, а к основным этимологическим словарям относится словарь Н. М. Шанского, М. Фасмера и Ф. П. Цыганенко.

В культурологической части мы пользовались материалами и книгами на русском языке. Речь идет главным образом о книге Г. С. Масловой *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века* (1984) и также о публикации, посвященной русскому традиционному свадебному наряду (2003), авторами которой являются С. В. Горожанина и Л. М. Зайцева. Эта публикация написана на основе собраний Сергиево-Посадского историко-художественного музея-заповедника, находившегося приблизительно в 70 километрах от города Москва.

Частью этой бакалаврской работы является также одно приложение. В нем представлены иллюстрации и фотографии русского традиционного женского и мужского свадебного наряда, его отдельных деталей, происходящих из разных частей России. Большинство этих фотографий было извлечено из вышеупомянутых собраний Сергиево-Посадского музея.

Данная работа состоит из двух частей. Первая часть называется *Русский традиционный свадебный наряд в культурном контексте* и она, как было уже выше упомянуто, посвящена свадебному наряду, его описанию и традициям, которые связаны с отдельными частями одежды. Культурологическая часть разделена на 4 основных главы.

Первая глава посвящена традиционному женскому свадебному наряду. Из-за обширной территории России, различной истории отдельных ее краев, влияния соседних народов, русские национальные костюмы отличаются значительным разнообразием. По этой причине мы не можем описать все традиционные наряды, равно как и найти какой-то один, появляющийся везде. Мы рассмотрели несколько свадебных нарядов севера и юга России, их главные составные части и также в одном подразделе этой первой главы мы сосредоточились на нескольких особых частях русской свадебной одежды, встречающихся только в некоторых губерниях.

Главными частями русского женского традиционного свадебного наряда являлись рубаха, сарафан или понева, пояс и передник. Особыми деталями, рассмотренными во втором разделе главы о женском свадебном костюме, были душегрея, коротена, епанечка, шуба, шубейка, косынка и аксессуары и украшения.

Для того, чтобы эта бакалаврская работа была для читателя более понятной, в приложении находятся картинки как целых нарядов, так и отдельных деталей одежды. В описании частей свадебных костюмов мы сосредоточили свое внимание на форме, цветовом решении, способе ношения и функции отдельных частей одежды в свадебном обряде. Кроме подробного описания одежды мы также добавили сведения о традициях и обычаях, связанных с русской свадебной одеждой.

Во второй главе аналогичным образом, однако чуть менее подробно, разобран также мужской свадебный наряд. Эта глава далее не членится, потому что материалов о мужском наряде не так много, и нам не встретились настолько

значительные различия в нарядах разных частей России, как это было у наряда женского. Главными частями русского мужского свадебного наряда являются штаны или порты, рубаха, тканый пояс, суконный кафтан, меховая или суконная шапка и в некоторых областях также платок и шуба.

Третья глава посвящена самым значительным головным уборам. Очень важно упомянуть о том, что речь идет не только о нарядах и головных уборах, которые надевала невеста в день свадьбы. Свадьба представляет собой очень большое событие, продолжавшееся несколько дней, недель или месяцев, и невеста с женихом несколько раз переодевались. Свадьбу можно разделить на 3 периода: предсвадебный (от сватовства до дня венчания), день бракосочетания (от утра венчания до брачной ночи) и посвадебный период. В каждый из этих периодов брачующиеся надевали разную одежду, и с каждым из этих периодов связаны различные традиции и обряды. Некоторые из них описаны также в этой главе. Одной из важнейших традиций является ритуал надевания новобрачного женского головного убора, символизирующий превращение молодой девушки в замужнюю женщину и ее подчиненность воле мужа.

Подобным образом, как мы разделили свадебный обряд на три периода, мы расчленили нашу третью главу на три раздела, посвященные собственно девичьим, венчальным и женским (новобрачным) головным уборам. Самостоятельный подраздел посвящен покрывалам, использовавшимся в течение свадьбы. Основными девичьими головными уборами являются венки, коруны, повязки и перевязки. К венчальным головным уборам относятся конуры, головодеи, челки и венцы, а в список женских (новобрачных) головных уборов включаются кокошники, сороки, повойники, колпаки, чебаки и, конечно, платки. Большинство из них подробно описаны в этой главе.

В четвертой главе мы частично описали наряд остальных, также очень важных участников свадьбы: свата, свахи и дружки. Об их нарядах нам не удалось найти большого количества информации, но в указанной книге Г. С. Масловой об одежде в традиционных обычаях и обрядах есть упоминание об этом. Основу их наряда составляет традиционный праздничный костюм, и в этой главе описаны в основном части одежды, которые специфичны именно для этих важных лиц.

Вторая главная часть этой бакалаврской работы называется *Русский традиционный свадебный наряд в лингвистическом контексте*. В этой части мы занимались русским свадебным костюмом с точки зрения лингвистики. В первую очередь мы попытались объяснить некоторые термины, которые относятся к лингвистике и языку, после чего мы приступили к практической части нашей работы, а именно - анализу терминов русской свадебной обрядовой лексики.

В теоретической части данной работы мы объяснили понятия и термины, которые относятся к практической части, а также собственно к анализу русской свадебной обрядовой лексики. Кроме научных дисциплин, как например, этимология - наука о происхождении слов, лексикология, занимающаяся, помимо всего прочего, также обрядовой лексикой, в этот подраздел включены способы заимствования названий из иностранных языков.

Заимствование наименований из иностранных языков является одним из самых частых способов расширения словарного запаса. Часть русской свадебной обрядовой лексики также была заимствована, и поэтому мы должны были включить в этот раздел объяснение данного процесса, описание процесса адаптации новых слов, а также основные языковые семьи, из которых происходят наименования русской свадебной одежды.

Среди русской обрядовой лексики возможно было найти наименования из трех разных языковых семей: индоевропейской, из которой самые важные языки - немецкий, французский, латинский, персидский и греческий; алтайской, из которой самыми значительными являются тюркские языки, как например турецкий, татарский или чувашский; и также афразийская семья и один ее язык – арабский.

Вторая часть главы о свадебном костюме в лингвистическом контексте называется *Русская свадебная обрядовая лексика: этимологический и мотивационный анализ*. Эта часть разделена на два главных подраздела. Первый посвящен анализу русской свадебной лексики с точки зрения этимологии, происхождения данных наименований. Второй подраздел посвящен мотивационному рассмотрению наименований и их разделению на группы на основании определенных характеристик и сходств.

В первом, этимологическом подразделе мы разделили и охарактеризовали наименования в соответствии с тем, принадлежат ли они к наименованиям исконно русским, или же – к заимствованным. Мы перечислили все названия и привели примеры объяснения происхождения из вышеупомянутых этимологических словарей. У заимствованных наименований было подробно описано, из какой языковой семьи и языка данное конкретное название происходит.

К сожалению, не все наименования свадебной одежды нам удалось найти в этимологических словарях, и поэтому не у всех названий возможно определить их происхождение. Такую группу названий мы разделили на подгруппы и выбрали такие наименования, основа которых происходит из русского языка, например, наименование коротена от слова короткий.

Несмотря на то, что заимствованные слова составляют только небольшой процент лексики русского языка, в анализированной обрядовой лексике появилось относительно большое количество таких названий. Мы их расчленили на две главные группы – наименования, прямо заимствованные, и наименования, заимствованные косвенным путем, посредством других языков.

Последняя часть этого этимологического подраздела посвящена времени возникновения или заимствования наименований русской свадебной обрядовой лексики. Сведения к этой части мы нашли в этимологических словарях, но, к сожалению, они появлялись только у нескольких наименований.

Последний подраздел практической части, анализа обрядовой лексики, называется *Мотивационное объяснение происхождения наименований*. Мы занимались анализом названий с точки зрения мотивации их возникновения. Этот подраздел мы расчленили в соответствии с тем, являются ли наименования однословными или многословными. Эти группы мы анализировали далее и разделили их на названия исконно русские и заимствованные. Мы выделили слова и словосочетания, которые обладали определенными сходными чертами, и их подробно описали. У многословных словосочетаний мы объясняли только атрибут такого сочетания. Конечно, в свадебной обрядовой лексике появлялись также наименования, которые невозможно было определить.

В заключении этой бакалаврской работы важно сказать, что не только свадебный, но и традиционный костюм в целом является значительной частью

истории каждого народа. Русский традиционный свадебный костюм еще полностью не изучен, а это значит, что постоянно можно и далее узнавать новое в этой области. Тема фольклора и традиционной одежды является беспрерывно актуальной, и ей постоянно занимаются исследователи. По нашему мнению, знание истории своего народа должно быть обязательным для каждого жителя любой страны. Люди не могут и не должны забывать о своих предках, их вере, традициях и, конечно, образе повседневной жизни.

BIBLIOGRAFIE

Zdroje české

1. ERHART, A., VEČERKA, R. *Úvod do etymologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1981. ISBN 14-642-81.
2. KARLÍK, P., NEKULA M. a J. PLESKALOVÁ (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.
3. HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 192 s.
4. REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání) Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.
5. Slovník současné češtiny | Lingea s.r.o. *Portál o českém jazyce* | Lingea s.r.o. [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.nechybujete.cz/slovník-soucasne-cestiny>.
6. SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. [cit. 2016/03/07]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=term%C3%ADn&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

Zdroje ruské

7. БАЛАШОВ Д. М., МАРЧЕНКО Ю. И., КАЛЫМЫКОВА Н. И. *Русская свадьба: Свадебный обряд на Верхней и Средней Кокшеньге и на Уфтюге (Тарногский район Вологодской области)*. Москва: Современник, 1985, 390 с.
8. БЕЛОВИНСКИЙ, Леонид. *Энциклопедический словарь российской жизни и истории: XVIII-начало XX в.* Москва: ОЛМА- ПРЕСС, 2003, 912 с.
9. ГОРБАЧЕВА Н. Н. *К вопросу о происхождении одежды*. СЭ. 1950. - № 3- с. 9-27.
10. ГОРОЖАНИНА, С. В., ЗАЙЦЕВА, Л. М. *Русский народный свадебный костюм: Из собрания Сергиево-Посадского государственного историко-художественного музея-заповедника*, Москва: Культура и традиции, 2003, 128 с. ISBN 5-86444-109-0.
11. МАСЛОВА, Г. С. *Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX - начала XX века*. Москва: Наука, 1984, 216 с.

12. МАСЛОВА Г. С. *Орнамент русской народной вышивки как историко этнографический источник*. Москва: Наука, 1978, 207 с.
13. МОЛОТОВА, Л. Н. *Головные уборы русского севера*. СЭ. 1970. - № 3., с. 120- 124.
14. МОЛОТОВА, Л. Н., СОСНИНА, Н. Н. *Русский народный костюм: из собрания Государственного музея этнографии народов СССР*. Ленинград: Художник РСФСР, 1984, 230 с.
15. ПАРМОН, Ф. М. *Русский народный костюм как художественно-конструкторский источник творчества*. Москва: Легпромбытиздат, 1994, 272 с. ISBN 5-7088-0046-1.
16. *Славянская мифология. Энциклопедический словарь*. 2 издание. Москва: Международные отношения, 2002, 512 с.
17. СОСНИНА, Н. Н., ШАНГИНА, И. И. *Русский традиционный костюм: Иллюстрированная энциклопедия*. Санкт-Петербург: Искусство- Санкт-Петербург, 2006, 440 с.

Slovníky

18. БАРХУДАРОВ, С. Г. *Словарь русского языка XVI- XVII вв.* Москва: Наука, 1975-2008.
19. ДАЛЬ, В. *Толковый словарь живого великорусского языка*, D 4 тт. Том 1-4. Санкт-Петербург, Москва: Товарищество М. О. Вольф, 1903-1905.
20. ОЖЕГОВ, С. И. *Словарь русского языка*. 11 издание. Москва: Русский язык, 1975, 846 с.
21. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, А. *Этимологический словарь русского языка*. Том 1-3. Москва: Типография Г. Лиснера и Д. Совко, 1910- 1914, 674 с.
22. ТОЛСТОЙ, Н. И. *Славянские древности: этнолингвистический словарь в пяти томах*. Том 1-3. 3 издание. Москва: Международные отношения, 1995, ISBN 5- 133-0704-2.
23. УШАКОВ, Д. Н. *Толковый словарь русского языка*. В 4 томах. Том 1-4. Москва: ОГИЗ, 1935.

Slovníky etymologické

24. Словарь Семёнова на Словороде. *Словород: образование и история слов русского языка. Собираание и оживление славянских корней* [online]. [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.slovorod.ru/etym-semenov/index.html>.

25. ФАСМЕР, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. В 4 тт. Том 1.-4. Москва: Прогресс, 1986.
26. ЧЕРНЫХ, П. Я. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*. Москва: Русский язык, 1999.
27. *Этимологический словарь Цыганенко на Словороде. Словород: образование и история слов русского языка. Собираение и оживление славянских корней* [online]. [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.slovorod.ru/etym-cyganenko/index.html>.
28. *Этимологические словари Шанского на Словороде. Словород: образование и история слов русского языка. Собираение и оживление славянских корней* [online]. [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.slovorod.ru/etym-shansky/index.html>.

Internetové zdroje

29. Все о русском платке. *Золотой Павлин Платки Шарфы Палатнины* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.goldpavlin.ru/enz6/>.
30. Коллекции музея: Sergiev Posad Museum. *Сергиево-Посадский государственный историко-художественный музей-заповедник* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: http://www.musobl.divo.ru/coll_text.html.
31. Коллекции | РЭМ. *РЭМ | Российский Этнографический Музей* [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.ethnomuseum.ru/kollekcii>.
32. Народный костюм от А до Я. *Народный костюм* [online]. 2007 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.narodko.ru/article/detail/>.
33. С. В. Жарникова. Отражение языческих верований и культа в орнаментике северорусских женских головных уборов. *Вологодская областная универсальная научная библиотека* [online]. 2005 [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: <http://www.booksite.ru/fulltext/1/001/001/073/j9.htm>.
34. Традиционный народный костюм. *Народные промыслы Вологодского края* [online]. [cit. 2016-02-22]. Dostupné z: http://www.booksite.ru/trade_vologda/04.html.

Zdroje příloh

1. В Череповце откроется выставка из частного собрания шекснинского коллекционера Александра Гулько. *Культинфо - портал о культуре*

- Вологодской области*. [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://cultinfo.ru/news/2009/11/1984>.
2. Венчальная рубаха целошница. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/4.htm>.
 3. Девичий костюм - шушка с бисерным узором и расшитый пояс. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/18.htm>.
 4. ДРЕВНЕРУССКИЕ СВАДЕБНЫЕ НАРЯДЫ. Костюм новобрачной. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/9.htm>.
 5. Душегрея. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/9.htm>.
 6. ЖЕНСКИЙ СВАДЕБНЫЙ головной убор сорока. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/24.htm>.
 7. Костюм новобрачной. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/8.htm>.
 8. Мужская свадебная одежда. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/28.htm>.
 9. Мужская свадебная рубаха. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/29.htm>.
 10. Платки. Борушка. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/7.htm>.
 11. Прически и головные уборы. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/6.htm>.
 12. РУССКАЯ СВАДЬБА. Костюм новобрачной. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/23.htm>.
 13. СВАДЕБНАЯ ОДЕЖДА. Девичий венчальный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/5.htm>.
 14. СВАДЕБНАЯ ОДЕЖДА. Мужской свадебный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/27.htm>.
 15. СВАДЬБА. Русский народный свадебный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/30.htm>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1. Obrázky částí ruských svatebních krojů

Ženský svatební kroj

Obrázek 1: Dívčí kroj (počátek 20. století, Rjazaňská gubernie, Skopinský újezd, Jih Ruska)⁵⁵

Dívčí kroj z Rjazaňské gubernie se skládá z **rubachy**, svrchního náramenního oblečení **šušky** a z širokého černého vlněného **pásku**.

⁵⁵ Девичий костюм - шушка с бисерным узором и расшитый пояс. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/18.htm>.

Obrázek 2: Venčálnaja rubacha – „celošnica“ (90. léta 19. století, Vjatská gubernie, Jaranský újezd, vesnice Vaskino, Sever Ruska)⁵⁶

⁵⁶ Венчальная рубаша целošница. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/4.htm>.

Obrázek 3: Dívčí venčalný kroj (počátek 20. století, Novgorodská gubernie, Ustjužský újezd, Sever Ruska)⁵⁷

Dívčí svatební kroj z Novgorodské gubernie se skládá z bílé **rubachy**, tmavě modrého lněného **sarafánu** a pleteného **pásku**.

⁵⁷ СВАДЕБНАЯ ОДЕЖДА. Девичий венчальный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/5.htm>.

Obrázek 4: Kroj novomanželky (70. léta 19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský újezd (oblast Velikého Ustjugu), Sever Ruska)⁵⁸

Kroj novomanželky z Vologodské gubernie se skládá z krátké **rubachy**, **sarfánu**, **peredniku**, (zástěry zavazující se nad prsy) a širokého **pásku**. Ke kroji náleží také šátek **kosynka**, která však není na obrázku.

⁵⁸ Костюм новобрачной. Библиотекарь.Ру [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/8.htm>.

Obrázek 5: Kroj novomanželky (70. – 80. léta 19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský újezd, Sever Ruska)⁵⁹

Kroj novomanželky z Vologodské gubernie se skládá z **rubachy**, **sarafánu**, **peredniku** a šátku **kosynky**, to vše v červenobílém barevném řešení.

⁵⁹ ДРЕВНЕРУССКИЕ СВАДЕБНЫЕ НАРЯДЫ. Костюм новобрачной. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/9.htm>.

Obrázek 6: Kroj novomanželky (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Birjučenský újezd, selo Afanasjevka, Jih Ruska)⁶⁰

Kroj novomanželky z Voroněžské gubernie se skládá z **rubachy** se zlatým prošíváním, nabírané **ponevy**, **peredniku- zavesky** (передник—«завеска»), **pásku** a **pásku „podpojasky“** (пояс—«подпояска»). Výrazným doplňkem byla ozdoba dávající se kolem krku- **ožerelje - gribatka** (ожерелье - «грибатка»).

⁶⁰ РУССКАЯ СВАДЬБА. Костюм новобрачной. *Библиотекар.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/23.htm>.

Obrázek 7: Dušegreja (Sever Ruska)⁶¹

⁶¹ Душерея. Библиотекарь.Ру [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/9.htm>.

Mužský svatební kroj

Obrázek 8: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Vjatská gubernie, Sever Ruska)⁶²

Mužský svatební kroj z Vjatské gubernie se skládá z červené kartounové **rubachy** „alexandrinky“ (рубaha «александринка»), dlouhého vlněného **pásku** a také lněných **štanů** a **sapogů**, které však nejsou na obrázku.

⁶² СВАДЕБНАЯ ОДЕЖДА. Мужской свадебный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/27.htm>.

Obrázek 9: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Jih Ruska)⁶³

Mužský svatební kroj z Voroněžské gubernie se skládá z **rubachy**, **štanů** a **pásku**. Stejně jako u ženského kroje z této oblasti je výrazným doplňkem ozdoba kolem krku- **ožerelje - gribatka** (ожерелье - «грибатка»).

⁶³ Мужская свадебная одежда. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/28.htm>.

Obrázek 10: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Rjazaňská gubernie, Jih Ruska)⁶⁴

Mužský svatební kroj z Rjazaňské oblasti se skládá z **rubachy**, tenkého vlněného **pásku**, modrých **portů** (порты) a také **sapogů**, které ale na obrázku chybí.

⁶⁴ СВАДЬБА. Русский народный свадебный костюм. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/30.htm>.

Obrázek 11: Mužská svatební košile (20. léta 20. století, Kurská gubernie, Jih Ruska)⁶⁵

⁶⁵ Мужская свадебная рубаша. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/29.htm>.

Ženské pokrývky hlavy

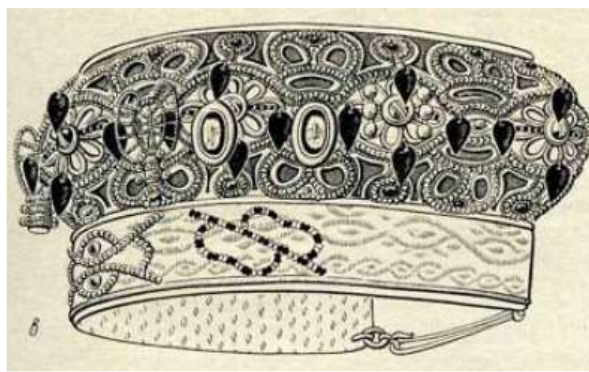
Obrázek 12: Nakosnik⁶⁶

Obrázek 13: Povjazka (počátek 19. století, Solvyčegodský újezd, Vologodská gubernie, Sever Ruska)⁶⁷

⁶⁶ GOROŽANINA, Svetlana Valentinovna a Larisa Michajlovna ZAJCEVA. *Ruskij narodnyj svadebnij kostjum: iz sobranija Sergievo-Posadskogo gosudarstvennogo istoriko-chudožestvennogo muzeja-zapovednika*. Moskva: Kultura i tradicii, 2003, s. 18. ISBN 5864441090.

⁶⁷ Прически и головные уборы. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/6.htm>.

Obrázek 14: Konura (19. století, Vologodská gubernie, Nikolský ujezd, Sever Ruska)⁶⁸

Obrázek 15: "Zlatá" pokrývka hlavy nevěsty (19. století, Charkovská gubernie, Starobelský ujezd, Jih Ruska)⁶⁹

Obrázek 16: Golovodec⁷⁰

⁶⁸ MASLOVA, Gali Semjonovna. *Narodnaja odežda v vostočnoslavjanskich tradicionnych obyčajach i obrjadach XIX. - načala XX. veka*. Moskva: Nauka, 1984, s. 183.

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ В Череповце откроется выставка из частного собрания шекнинского коллекционера Александра Гулько. *Культинфо - портал о культуре Вологодской области*. [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://cultinfo.ru/news/2009/11/1984>.

Obrázek 17: Kokošnik (18. - počátek 19. století, Tverská gubernie, Sever Ruska)⁷¹

Obrázek 18: Soroka (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Birjučenský ujezd, Jih Ruska)⁷²

⁷¹ Прически и головные уборы. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/6.htm>.

⁷² ЖЕНСКИЙ СВАДЕБНЫЙ головной убор сорока. *Библиотекарь.Ру* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/24.htm>.

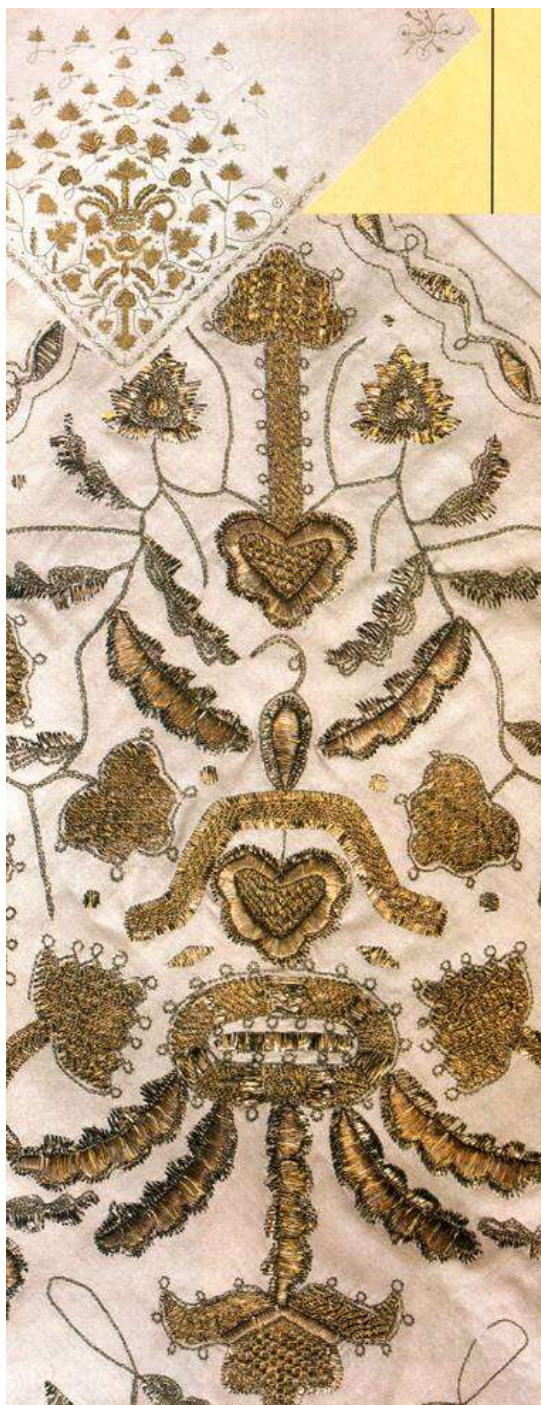
Obrázek 19: Kokošnik (Solvyčegoský ujezd, Vologodská gubernie Sever Ruska)⁷³

Obrázek 20: Boruška (19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský ujezd, Sever Ruska)⁷⁴

⁷³ Плагки. Борушка. Библиотекарь.Ру [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotekar.ru/rusSvadba/7.htm>.

⁷⁴ Тамтѣж

Obrázek 21: Šátek (19. století, Olonecká gubernie, Karlopolskij ujezd, Sever Ruska)⁷⁵

⁷⁵ Tamtéž

Seznam obrázků

Obrázek 1: Dívčí kroj (počátek 20. století, Rjazaňská gubernie, Skopinský újezd, Jih Ruska)....	57
Obrázek 2: Venčalnaja rubacha – „celošnica“ (90. léta 19. století, Vjatská gubernie, Jaranský újezd, vesnice Vaskino, Sever Ruska)	58
Obrázek 3: Dívčí venčalný kroj (počátek 20. století, Novgorodská gubernie, Ustjužský újezd, Sever Ruska)	59
Obrázek 4: Kroj novomanželky (70. léta 19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský újezd (oblast Velikého Ustjugu), Sever Ruska).....	60
Obrázek 5: Kroj novomanželky (70. – 80. léta 19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský újezd, Sever Ruska).....	61
Obrázek 6: Kroj novomanželky (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Birjučenský újezd, selo Afanasjevka, Jih Ruska)	62
Obrázek 7: Dušegreja (Sever Ruska)	63
Obrázek 8: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Vjatská gubernie, Sever Ruska).....	64
Obrázek 9: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Jih Ruska)	65
Obrázek 10: Mužský svatební kroj (počátek 20. století, Rjazaňská gubernie, Jih Ruska).....	66
Obrázek 11: Mužská svatební košile (20. léta 20. století, Kurská gubernie, Jih Ruska)	67
Obrázek 12: Nakosnik.....	68
Obrázek 13: Povjazka (počátek 19. století, Solvyčegodský újezd, Vologodská gubernie, Sever Ruska)	68
Obrázek 14: Konura (19. století, Vologodská gubernie, Nikolský ujezd, Sever Ruska)	69
Obrázek 15: "Zlatá“ pokrývka hlavy nevěsty (19. století, Charkovská gubernie, Starobelský ujezd, Jih Ruska)	69
Obrázek 16: Golovodec.....	69
Obrázek 17: Kokošnik (18. - počátek 19. století, Tverská gubernie, Sever Ruska).....	70
Obrázek 18: Soroka (počátek 20. století, Voroněžská gubernie, Birjučenský ujezd, Jih Ruska)..	70
Obrázek 19: Kokošnik (Solvyčegodský ujezd, Vologodská gubernie Sever Ruska).....	71
Obrázek 20: Boruška (19. století, Vologodská gubernie, Solvyčegodský ujezd, Sever Ruska) ...	71
Obrázek 21: Šátek (19. století, Olonecká gubernie, Karlopolskij ujezd, Sever Ruska)	72

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Ruština se zaměřením na hospodářsko-právní a turistickou oblast (RHP)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
KLIMECKÁ Petra	Trojanovice 865, Frenštát pod Radhoštěm	F13278

TÉMA ČESKY:

Ruský tradiční svatební kroj v jazykovém a kulturním kontextu

NÁZEV ANGLICKY:

Russian traditional wedding costume in linguistic and cultural context

VEDOUcí PRÁCE:

doc. Alla Archanhelská, DrSc. - KSU

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- 1) Studium odborné literatury
- 2) Sběr a shromáždění materiálů
- 3) Analýza shromážděného materiálu a jeho klasifikace podle stanovených kritérií
- 4) Shrnutí a závěry

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

GAGEN-TORN, Nina Ivanovna. Magičeskoe značenie volos i golovnogo ubora v svadebných obrjadach Vostočnoj Jevropy // SE. 1933. - 5 - 6. - S. 76 - 88.
JEVDOKIMOVA, Tatjana Vasiljevna., JEVTICHJEVA, Ljudmila Jurjevna. Terminologija obrjadovoj odeždy v etnolingvističeskem aspekte // X vsrossijskoje dialektologičeskoe soveščanie "Leksičeskij atlas russkich narodnych govorov-94". SPb, 1994. -S. 54 - 58.
KIREJEVA, Jelena Vladimirovna. Istorija kostjuma. M.: Prosveščenie, 1970. - 174 s.
MOLOTOVA, L. N. Šenkurskije svadebnije golovnyje ubory // Russkij narodnyj svadebnij obrjad. L.: Nauka, 1978. - 280 s.
GORBAČEVA, H. H. K voprosu o proischoždeniji odeždy // SE. 1950. - 3-S. 9-27.

Podpis studenta: Klimecká P.

Datum: 28.4.2015

Podpis vedoucího práce: Archanhelská

Datum: 28.4.2015

ANOTACE

Příjmení a jméno: Klimecká Petra

Název katedry: Katedra slavistiky

Název fakulty: Filozofická Fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: Ruský tradiční svatební kroj v jazykovém a kulturním kontextu

Vedoucí bakalářské práce: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.

Počet znaků: 89 931

Počet použitých zdrojů: 49

Počet příloh: 1

Klíčová slova: Svatba, Tradiční kroj, Rusko, Obyčej, Kultura, Svatební obřadové lexikum, Etymologie, Jazyková rodina

Charakteristika bakalářské práce:

Bakalářská práce se zabývá ruským tradičním svatebním krojem. Práce obsahuje dvě hlavní části, z nichž první se věnuje svatebnímu kroji v kulturním kontextu, popisuje jednotlivé části oblečení, jejich vzhled, a také tradice s nimi spojené. Druhá, jazyková část, je rozdělena na dvě kapitoly. V první jsou objasněny některé důležité pojmy vážící se ke zkoumání vzniku a původu slov. Druhá kapitola je již samotnou analýzou svatebního obřadového lexika. V přílohách k práci se nachází několik fotografií a obrázků ruského tradičního svatebního oděvu pocházejícího z různých částí Ruska.

ANNOTATION

Surname and name: Klimecká Petra

Name of department: Department of Slavonic Studies

Name of faculty: Philosophical Faculty Palacký University Olomouc

Name of the work: Russian traditional wedding costume in linguistic and cultural context

Head of the work: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc.

Number of symbols: 89 931

Number of sources: 49

Number of attachments: 1

Key words: Wedding, Traditional costume, Russia, Custom, Culture, Wedding ceremonies vocabulary, Etymology, Language family

Characteristics:

This bachelor thesis deals with a traditional wedding costume. The thesis consists of two main parts where the first one focuses on the wedding costume within the cultural context, describes individual parts of the dress, its appearance as well as traditions connected with it. The second part, the language part, is divided into two chapters. Some of the important concepts that are connected with words origin and their formation are clarified within the first chapter. The second chapter deals with analysis of the wedding ceremony itself. A few photographs and pictures with the traditional costumes coming from various parts of Russia can be found in the attachment to this thesis.